

02781

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI HEINRICH GUSZTÁV.

10.

MONDOLAT

DICSHALOM 1813.

KIADTA

BALASSA JÓZSEF

— KÉT HASONMÁSSAL. —

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

1898.

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

52715

ELŐSZÓ.

E füzettel megindítom a magyar nyelvújítás történetére vonatkozó polemikus irodalom közzétételét, melynek termékei ma már nagyrészt annyira nehezen hozzáférhetők, hogy némelyiköket még az alaposabb szakférfiú is csak hiréből ismeri. Pedig az a mélyreható, az egész nemzet érdeklődésével folyt és következményeiben meg eredményeiben oly nagy fontosságú mozgalom megérdemli, hogy eddigi kétes világítású félhomályából a tudománynak teljes világosságába lépjen. Ez újabb kiadások lehetővé fogják tenni, hogy szakembereink behatóbban foglalkozhassanak e sokszor nem igen élvezetes, de mindig nagyon érdekes és történeti szempontból tanulságos irodalom termékeivel, mire, kellő számú és megbízható monographiák alapján, végre valamikor a nyelvújítás történetének megírása is lehetővé fog válni.

Végül azzal a kéréssel fordulok t. olvasóinkhoz, hogy sziveskedjenek engem értesíteni, ha e mozgalom körébe eső és eddigelé ismeretlen nyomtatványokról vagy kéziratokról netalán tudomásuk volna.

Budapest, 1898. február elején.

Heinrich Gusztáv.

BEVEZETÉS.

A nyelvújítási harc a *Mondolat* megjelenésével vetett legerősebb hullámokat. Az író és olvasó közönség körében már évek óta élénk vita tárgya volt a magyar nyelv ügye; összejövetelek alkalmával, levelekben s kisebb értekezésekben gyakran tárgyalták az újítás szükségét és módjait. Abban alig volt nézeteltérés az írók közt, hogy a magyar nyelvet bővíteni, szavait gyarapítani kell; inkább csak a bővítés módjait, és eszközeit vitatták meg.* Az izléstelen és mértéktelen újítás ellen maga Kazinczy is többször felszólalt; szigorúan megbírálta Barczafalvi Szabó Dávid *Szigvartját* (Magyar Muzeum, 1789.), s ellensége volt Folnesics és Vandza újításainak is. Éles és heves volt a vita a nyelv egyéb függő kérdései körül is. A helyesírás, az idegen szavak használata, a latin és görög szavak olvasása, idegen szólások átültetése néha még élénkebb vitát keltettek, mint az újítók szavai. Ehhez járult Kazinczy fellépésével az izlés fejlesztésének hangoztatása, a költői nyelv választékosságára irányuló törekvés, mely mind

* KIS JÁNOS, és PÁNCZÉL PÁL pályamunkái: A Magyar Nyelvnek mostani állapotjáról, kimíveltethetése módjairól, eszközeiről. Pest, 1806.

TELEKI LÁSZLÓ gróf: A magyar nyelv elémозdításáról buzgó Esdeklései. Pest, 1806.

PERECSENYI NAGY LÁSZLÓ, Értekezés azon deákból magyar nyelvre fordított szavak iránt, Nagyvárad. 1806.

jobban elválasztotta Kazinczyt a debreczeni és a dunántúli írótól.

A nyílt harczt Kazinczy indította meg a *Tövisék és Virágok* (1811) cz. epigramma-gyűjtemény és Vitkovicshez írt episztolájának (1811) kiadásával. Ezekben maró gúnyral ostromozza a tehetségtelen, izléstelen írókat; kiterjed bennük a neologia védelmére, s a latin nevek és szavak rossz kiejtésének gúnyolására. Ez a lenéző, néhol vérisértő gúny feldühösítette ellenfeleit, kik most már a magyar nyelv tisztaságának megrontóját látják Kazinczyban. A vitatkozás, melynek előbb csak az íróknak egymáshoz intézett leveleiben jutott tér, mind nyilvánosabbá válik. Az írók most már határozottan két táborra oszlanak, a neologusok és az orthologusok pártjára, kik egymást a legerősebb szidalmakkal illetik. A Vitkovicshez írt episztolára már 1811-ben megjelent a válasz *Máté-Szalkai Hőgyész Mátétól*. Kéziratban több gúnyirat forgott közkezen a neologusok ellen; ezek közt legelterjedtebb volt a *Mondolat*, melyet a maga toldásaival meg bővitve adott ki Somogyi Gedeon 1813-ban. E gúnyiratok közül a legdurvábbat Lácza Szabó József, előbb pápai, majd sárospataki főiskolai tanár, Kazinczynak legelkeseredettebb ellensége terjesztette. Ezt az eddig csak híreből ismert pasquillust e kötet függelékében közöljük.

A *Mondolat* keletkezéséről, íróiról sokféle nézet hangzott az irodalomban. Kiadója s a könyv egy részének szerzője Somogyi Gedeon; s habár a könyvben sehol sem nevezi meg magát, kortársai közül mégis mindenki tudta, hogy a kötet közrebocsátása az ő műve. Maga a *Mondolat* (19—46. l.) kéziratban már évek óta ismeretes volt az orthologusok körében; sokfelé olvasták és terjesztették, s így jutott egy példány a Dunántúlra is, hol Somogyi és barátai elhatározták a sikerült gúnyirat kiadását. Somo-

gyit e vállalatában támogatták Oroszy Pál, Fábíán József tótvázsonyi esperes és Márton István pápai tanár. Ruszek József apát is buzdította a kiadásra, de több része alig volt a munkában, mint hogy egy ív korrekturáját Somogyi helyett ő végezte. Kazinczy és barátai Kisfaludy Sándort is gyanúsították, hogy részes a *Mondolat* kiadásában. Kazinczy, mihelyt a *Mondolat*ot megkapta (1814. jan. 10.), megírja Berzsenyinek, hogy Kisfaludyra gyanakszik: «Huic uni multos Marios (Kisfaludyos) inesse. Nem felelhetik a Himfy recensióját és a Tövisekben a Himfyre írt epigrammát». (Kazinczy levelezése Berzsenyivel, 172. l.) Ugyanígy ír febr. 6-án: «Kisfaludy és Kisfaludy emberei a gyilkosok; ez a boldogtalan (t. i. Somogyi) csak eszköze azoknak és annak». (u. o. 175. l.) «Felette kedves előttem az a hír, hogy Kisfaludy tudott valamit a *Mondolat* felől még minekelőtte az sajtó alá ment» — írja jun. 2-án — «felette kedves azt tudnom, hogy ő a felől előre szólott. Gyanítottam azt mindég s szeretem, hogy gyanúm meg nem esalt». (u. o. 177. l.) Sipos Pálnak is azt írja, hogy Kisfaludy kevélységének köszönheti ezt a bolondságot. (Kazinczy F. levelei Sipos Pálhoz, 67. l.) Fábíán Gábor is, Somogyi Gedeon életéről szólva azt írja (Figyelő, I: 17), hogy a *Mondolat*ot «többeknek és különösen Kisfaludy Sándornak buzdítására» adta sajtó alá. Mennyire meggyökerezett ez a hit Kazinczy környezetében, bizonyítja az is, hogy öcsese Miklós, a *Mondolat*nak jelenleg a nagyváradi főgimnázium házi (rendi) könyvtárában levő példányára többek közt ezt írta: «Ez kézírásban Veszprémbe is eljutott, Kisfaludy Sándor úr, a Himfy Szerelmeinek szerzője, a ki Kazinczy Ferencznek az említett munka kemény Recensiojáért ellenségévé vált, Veszprém Vármegyei Eskütt Somogyi Gedeont reávette, hogy az általok megbővitett s Kazinczyra alkalmazott *Mondolat*ot adná

ki». Kisfaludy a több oldalról felhangzó vád ellen Ruszek apáthoz intézett leveleiben védekezett. «Én Somogyival soha a Mondolatról egy szót sem szólottam.» — írja 1816. ápr. 17-én. — «Hogy a Mondolatot legelőször olvastam, tellyes ártatlanságomban vettem ugyan észre, hogy sok helyen Kazinczy csapkodtatik benne ; sőt oly őszinte voltam, hogy néhány csapást magam is elvállaltam, a mit talán én is Kazinczynak köszönhetek ; de hogy Kazinczy ezt egészen magára vegye, nem gondoltam, holott másokra még többnek kellene abból háramlani». . . . «Én Kazinczyra haragudni nem tudok, mert azzal, hogy az iskolai regulákhoz magát egészen szabni nem akaró Muzsámat leszóllotta, személyemet még nem bántotta meg». . . . «Meg nem foghatom tehát, miként adhattam okot arra, hogy Kazinczy annyira elesmerjen, félreértsen. Azért én Kazinczyval szorosán barátkozni se nem akarok, se nem tudnék már. Én ugyan őtet soha meg nem fogom hazudtolni ; de megbocsásson, ha nevetni fogok magamban».

Hogy ki írta a kéziratban közkézen forgó Mondolatot, maga Somogyi Gedeon sem tudta. A «Hiresztelésben», mely egyúttal előfizetési felhívásul is szolgált, azt írja, hogy egy előtte ismeretlen író munkája került szeme elé, melyet ő «Ajánlat-Levéllal és Vezérszóval kísértetve, legsül pedig Jegyzésekkel meg bővítve» ad ki. Azt úgy látszik sejtették, hogy Debreczenből került ki a Mondolat, hol az orthologiának leghatalmasabb támaszai működtek. Fábíán Gábor, Somogyi rokona, azt hiszi, hogy Benedek superintendens, Diószegi és Fazekas közös hozzájárultával készült (Figyelő I : 20) ; Bacsányi pedig az ő példányára, mely most a Nemzeti Muzeum könyvtárában van, ezt írta : «Irták Debreczenben, Fazekas és Diószeghy». Mindketten tévedtek. Kazinczy levelezéseiből világosan kitűnik, hogy a *Mondolat* egyedüli szerzője az ő jó barátja

Szentgyörgyi József doktor, kit e gúnyirat megírására Benedek Mihály superintendens buzdított.

Kazinczy 1814 jan. 8-án kapta meg postán a *Mondolatot* egy előtte ismeretlen embertől Somogy megyéből.¹ Kazinczynak e tisztelője Szentmártoni Radó Sándor, Somogy vármegye táblabírája volt.² Február 18-án Debreczenbe menvén, maga Kazinczy volt az első, ki a könyvnek hírét oda megvitte; nevezetesen Szentgyörgyivel az utcán találkozáván, annak beszélte el a dolgot s nála hagyá a Mondolatot. Szentgyörgyi megdöbbenve mondá akkor Kazinczynak, hogy egy ily című munkát, Benedek superintendens unszolására évekkal előbb ő maga is írt, s retteg, hogy Somogyi éppen azt adta ki.»³ Néhány

¹ «Egy jó ember — írja Kis Jánosnak 1814. jan. 23-án — kit nevére sem vala szerencsém ismerni, megküldötte azt nekem s tudatta velem hogy az Somogyi Gedeon veszprémi esküdtnek a munkája». (Kazinczy levelezése Kis Jánossal II. k. 99. l.)

² L. Kanyaró Ferencz, Egy érdekes adat a Mondolatpörhöz. (Erdélyi Muzeum 1892. évf. 563. l.) Radó Sándor a következő levél kíséretében küldötte meg Kazinczynak a Mondolatot. 20. X-bris 1813. Tekintetes Tábla Bíró Uram! Egyedül kiadott hasznos Írásaiból vagy on szerencsém a T. urat tisztelni. Mely tiszteletem engemet arra birtt, hogy egy alávaló Pappia, Somogyi Gedeon vólta Pápai medicans és most Wessprém vármegyei magát képzelődéseiben fitogtató 's hajszállhasogató Eskütt által, ki Tótvásányban lakik, egyenessen a T. úr rágalmazására készített munkát a T. urnak kezébe szolgáltatassam. Szives indulatomnak azt a jutalmát várni bátorkodom, hogy a megtzáfoló Írását a T. urnak olvashassam. — A rajzolat a T. urnak Tzimerének és nagy Talantomának megszennyesését nyomja ki, — az ajánló szók «Zafir Czenczinek» becses nevét homályban fejezik ki. Uri Grátziájában, a midőn magamat ajánlonám, Pesten, Fejérváron és Lepsényen által, (válaszát) ezen haszontalan könyv vétele eránt kikérem Balhásra, és vagyok a T. urnak alázatos szolgálja *Szentmártonyi Radó Sándor* T. Somogyvárm. Tábla Bírója.

³ Békesi Emil, Ki írta a Mondolatot? (Figyelő IV: 126.)

hétettel később (febr. 27.) Kazinczy így ír Szentgyörgyinek: «Haza érkezvén 48 órával azután, hogy tőled az utcán elváltam, itt lelém egy barátomnak levelét, melyből látom, hogy a *Mondolat* könyvecske nem a Somogyi Gedeon munkája, hanem hogy abban egy «Tiszteletes» is vett részt, és hogy a tulajdonképen úgy nevezett *Mondolat*, mely a könyvben áll, egy régibb s Debreczenben készült munka. Ezt az a barátom annál bátrabban állítja, mivel a most nevezett *Mondolatot* Horváth István Úr, Secretarius a Pesti Universitásnak s az Ország-Birói hivatalnak, tette le a Regnicolaris vagy Széchényiana Bibliotheca kézírásai közé. — Így igen is megtörténhet a mit Te gyanítál, hogy a Te munkád is be van nyomtatva a kis könyvbe. Kérlek írd meg baráti bizalommal, miben van a dolog.» Márczius 7-én ismét figyelmezteti: «El ne felejtsd velem tudatni, ha a könyvben az Ajánló-Levél után álló *Mondolat* a te munkád-e? mert az úczán a könyv átvételekor csak az Ajánló-Levél felől szóllál». (Kazinczy eredeti munkái, II. osztály: Levelek. III. k. 280—281)

A könyv elolvasása után Szentgyörgyi meg is írja Kazinczynak, mi része van a *Mondolatban*: «Tőled való eltávozásom után jutván haza és akkor is halaszthatatlan dolgom levén, csak délután foghaték a tudvalevő brochure olvasásához. Már ajánló levele kedvetlen érzéssel töltött el, mely vezérszava alatt mind nevelkedett, de mikor a futó betűkkel nyomtatott részihez értem, csak elállott a szemem, szám, látván hogy az én tőlem ártatlanul és csupajuchsból írt játékot találom ily gonosz végre fordítva.» Majd mentegetőzik, hogy Somogyit sohasem ismerte, szándékáról mit sem tudott. «Sőt ha effélet csak gyanításképp meggondolhattam volna is, noha az a kiadótól is megkülönböztetett nyomtatványú rész, a 19-ik laptól fogva a 46-kig az alá rakott jegyzések nélkül minden személyes

érdeklésektől üres és tökéletesen ártatlan, mégis soha nem irtam volna.» (L. Irodalomtört. Közl. I. 269—270.)

Kölcsey is tudta, hogy a *Mondolat*ot Szentgyörgyi írta. 1814 márczius 3-án így ír Szemere Pálhoz: «Azon munkáról, mely Veszprémben *Mondolat* czim alatt jött ki, várok bőv tudósítást. Akarnám tudni, ha nagy-e vagy kicsiny a munka, s ha van-e a végén bizonyos *catalogus*, mely az új szókat foglalja magában, p. o. *Vigallicza* stb., ha az egész munkának tonusa hasonlít-e ahhoz, melylyel Schulz a Campe új németiségét csúfolá? Nem ok nélkül kérdem ezeket. Én sokkal ezelőtt láttam egy *Mondolat*ot Debreczenben, s ha ezen Veszprémi azzal egy talál lenni, úgy az íróját is megmondhatom». (Kölcsey minden munkái, IX. k. 230. l.) Megemlíti ezt Kazinczyhoz intézett levelében is: «Szemere, talán Februárban, írta nekem valamit a *mondolat* felől. Azon kicsinyt, mely Szentgyörgyinek munkája, öt vagy hat év előtt, ha jól jön eszembe, Debreczenben láttam volt, a többit nem s látni nem is óhajtom». (u. o. 109. l.) Kölcseynek e szavaiból a *Mondolat* keletkezésének idejére is következtethetünk. Szentgyörgyi 1808-ban vagy 1809-ben írhatta e munkát, legalább Kölcsey ekkor látta; sokkal régebben semmi esetre sem készülhetett, hisz a Búsongó Ámor 1806-ban jelent meg, s a *Mondolat* — mint látni fogjuk — főleg ennek hatása alatt keletkezett. Az igazsághoz híven adja elő a *Mondolat* keletkezését Kölcsey a *Felelet*-ben is (XI. l.): «Még 1809 körül készített egy tiszteletre sok tekintetben méltó Hazafi D. Szentgyörgyi József egy kis munkát, melyet ő Barczafalvinak szavával *Mondolat*nak nevezett, s abban Schulcz új Németiségének formájára a rossz Neologokat elmésen kicsufolta. Ezen *Mondolat* kézírásban sokaknál megfordult s elérkezett Veszprémbe is. Az Antiquitás ott lévő pártosi híját látták az Írásnak, mivel sok újítók még nem voltak benne

kicsúfolva, öszve állottak, Beytragokat adtak s S. B.? G. [Somogyi Gedeont] feltüzelték, hogy Talentumainak vegye hasznát, csináljon ezen Beytragokból egészzet s adja ki. A munka elkészült s az Író társával együtt árkus papirost horda széllel Weszprémbe [a Hiresztelést, melyet a Mondolat 47—50. lapjain is lenyomatott] s pénzt gyűjtött annak kiadására, de hogy a Publikum annál váratlanabban legyen meglepve, nem mondá el, mit fog kiadni. És így meg is jelent a munka 1813. Weszprémbe, mert a czímlapon megnevezett Dicshalom jól talált dőfés-e vagy burschi elmesség, ezeknek Írója ugyan meg nem határozhatja, de meri mégis állítani, hogy a kettőnek egyike».

Békesi Emil, idézett értekezésében, azt hiszi, hogy Benedek, Diószegi és Fazekas segítségével készült a Mondolat. Erre azonban semmi bizonyítékunk sincs; Szentgyörgyi a munkát magáénak vallja és sohasem szól segítőkről vagy dolgozótársakról. Egyenesen Fazekastól származónak tekinti Békesi a 34. lapon kezdődő *u*) betűs jegyzetet, mely a hadi nyelv ujításait gúnyolja.* Ez annál kevésbé lehet Fazekas munkája, mert nincs is meg a debreczeni Mondolatban: ezt, a többi jegyzettel együtt Somogyi tette hozzá. Hogy milyen volt a Mondolat eredeti alakjában, s mit tett hozzá Somogyi, már a *Hiresztelés* idézett mondatából is gyaníthatjuk. Ott elmondja Somogyi, hogy a Mondolatot ő bővítette Ajánlat-Levéllal, Vezér-szóval és jegyzetekkel; Szentgyörgyi munkája tehát csakis maag a *Mondolat* jegyzetek nélkül.

Ennek az eredeti Mondolatnak egy példánya meg-

* Tóth Rezső, Fazekasról szóló tanulmányában (Irodalomtörténeti Közlemények VII: 22. és 180.) szintén elfogadja ezt a tévedést s tárgyalja, hogy mi része volt Fazekasnak a Mondolat írásában.

van a Nemzeti Múzeum kéziratárában.* Czíme: *Mondolat a' Magyar Nyelv ki-miveléséről és azt tárgyazó külömbféle Segédekről*. A 8 lapra terjedő szöveget 6 lapnyi szótár követi. Legvégén ez áll: *Dono RR. D. Mich. : Benedek Superintendentiae Trans Tybiscanae Debreczinensis Eppi. Debrecini, d. 18. Jul. 1810. M. G. Kováchich manu propria*. (Könyvtári jegye: 18. Quart. Hung.) A szöveg teljesen egy a nyomtatvány 19—46. lapjain közölt szöveggel; a mi csekély eltérés köztük van, pontosan bemutatjuk e kiadás jegyzeteiben. A kézirat szótára sokkal rövidebb, mint a nyomtatványé. E kiadásban csillaggal jelöljük azokat a szavakat, melyek a kéziratban is megvannak, így azután könnyen megfigyelhetjük, mi volt Szentgyörgyi munkája s mit tett hozzá Somogyi Gedeon.

Szentgyörgyi Mondolata nem Kazinczy ellen készült, nincs benne semmi, a mi Kazinczy fellépését, működését támadja vagy gúnyolja. Szentgyörgyi csak az ízléstelen újítókat bántja; főforrásai Barczafalvi munkái s az 1806-ban megjelent *Búsongó Ámor*.** Barczafalvi szava a czím is, s hirhedt szógyártmányai közül ott találjuk többek közt a következőket: *aprósdí, czikk, hadrontz, hemzserde, hosszáta, lábtyü, lakáloдалom, lovantz, mindenményedelem, művödelem, nyutszamság, pamlag, rentze, rontsárd, szabda, tábornok, tanoda, tanodalom, tanulmány, tellyedelem, tetszilze, tömör (a. m. ezred), tsoporda, türmész, ügyész, ját-tábor, vadontz, vagtsó, vigallicza*. A Búsongó Ámort ren-

* Takács Sándor említi (Kath. Szemle, 1890. évf. 703. l.), hogy a Mondolatnak két eredeti példánya van a Múzeum kéziratárában, s az egyik Horváth Ádám útján került oda. Ennek a második példánynak nem tudtam nyomára jutni a kéziratár katalógusában.

** A búsongó Ámor. Egy hajnali édes andalmány' teremtménye. A' szép-nem kedvéért. Pesten, 1806.

desen Kazinczy és a nyelvujítás ellen intézett gúnyiratnak szokták tekinteni, így említi még a Beöthy-féle Képes Irodalomtörténet is; pedig szerzője Vandza Mihály, egyike volt a legszenvedélyesebb s legizléstelenebb újtóknak.* A Búsongó Ámor Ossiant utánzó, édeskés, affektált hangú elmélkedések és leírások gyűjteménye; nem tetszett sem Kazinczynak, sem az ósdiaknak. Kazinczyt bizonyosan az irodalmi ízlés és a költői tehetség hiánya bántotta, az orthologusokat pedig az erőltetett szavak és értelmetlen mondatok halmozása. Ez az oka, hogy a Búsongó Ámort kigúnyolja a Mondolat is, meg a Felelet. Szavai közül szintén sokat felvett Szentgyörgyi a szövegbe és a szótárba: pl. *fárad* (e. h. fáradtság), *humorodott*, *humorvány*, *leagyolni*, *lotsmoj*, *löllyedék*, *pijhe*, *szomoróza*, *tsiklándlágyság*, *forgáts szepre*, *tzombolni*, *vimály* stb. Igen sok helyt egész mondatokat, sorokat vesz át; pl. a 21. l. «tsiklándlágyságot nyaló, vadontz lotsmoj tajtékot mam-moló tiszta folyam' löllyedékjéhez hasonlítottson!» vö. BÁ. 48. és 49. l.; 25. l. «a korán eggy édes Hajnal pólyáit bontván . . .» stb. vö. 96. l.: a 26. l. jegyzete a BÁ. 81. lapjáról való. Vandza is próbálta Folnesics példájára** a nőnemet megjelölni a magyar szókon; ezt gúnyolja a Mondolat pl. a *bájné* szóval.

* V. ö. Takács Sándor értekezését. (Részletek a nyelvujítási harc történetéből, Kath. Szemle, 1890. évf. 530. l.)

** Folnesics Lajos «Alvina» cz. regényében (Pest, 1807.) próbálta meg a nemek megjelölését a magyarban, a mit gúnyosan *nöstényítésnek* neveztek el. A német *sie*-t *őné*-vel akarta fordítani. Midőn a Tudom. Gyűjtemény (1817. XII. f. 30. l. jegyzet) ezért megtámadta, külön értekezésben fejtette ki elveit: *A' Nemnek béhozatásáról a' Magyar Nyelvbe* (u. o. 1818. IV. f. 132.). Szentgyörgyi valószínűleg ismerte Folnesics regényét is; Somogyit pedig Ruszek apát figyelmeztette e könyvre, midőn a Mondolat kibővítéséhez fogott.

Szentgyörgyi Mondolata tehát csak az izléstelen újtókat s a tehetségtelen írókat gúnyolja, a kiket maga Kazinczy is lenéz és gúnyol. Nem csodálhatjuk tehát, hogy Kazinczy nem is haragudott érte, sőt fél, nehogy Szentgyörgyi őt nehezteléssel gyanúsítsa. «Hallgatásom nem hozott-e abba a gyanuba, hogy neheztelek?» — írja 1814. április 15-én. — «Ne rettegj azt, édes barátom; ismerlek én téged, ismerem egész becsedet, s megvallom, hogy annyi sok nyelvrontó megérdemli a korbácsot. Azt is tudom, hogy az ember jó kedvében és, a mint írod, merő Juchsból csinálhat ilyet. S eggy vagy-e Te azért S... G...-nal, azért hogy ez a marha ember a te írásodat is a magáé mellé nyomtattatá? Nem, barátom, úgy szeretlek mint mindig.»

Ez a Mondolat került véletlenül Somogyi Gedeon kezébe. A *Vezérszóban* elmondja (11—14. l.), hogy egy barátját látogatta meg, s ott került elébe a Mondolat, melyet elvitt magával. Mindenkinek tetszett, a kinek mutatta, s többek unszolására elhatározta, hogy «szükséges bővitményekkel» kiadja. Megírta hozzá a jegyzeteket, az ajánlást és a Vezérszót, a szótárt pedig jelentékenyen kibővítette, úgy hogy körülbelül 1000 szót foglal magában. Végül egy kis függelékot csatolt hozzá, melyben a helyesírási hibákat gúnyolja. Mikor a kézirat készen volt, kinyomatta a *Hiresztelést* s Veszprémben és környékén előfizetőket gyűjtött. A könyv 1813-ban jelent meg Veszprémben; a címlapon azonban Dieshalom áll, a mi gúnyos czélzás Széphalomra.

Somogyi kezében a Mondolat egészen átalakult. Szentgyörgyi szövegét a hozzá került kéziratból szószerint közli, de a hol jónak látja, jegyzetekkel bővíti. Ezekben még több ujonnan gyártott szót gyűjt össze, főleg Barczafalvi szavai közül; még jobban kiaknázza a Búsongó Ámort (v. ö. 26. l. *h* jegyzet), s egyúttal megkezdi gúnyos

támadásait Kazinczy és Berzsenyi ellen (43—44. l. *j* betűs jegyzet). A tőle és társaitól származó részekben is első sorban az ízléstelen újítókat gúnyolja, de nemcsak az új szók csínálóit, hanem kárhóztatja a szokatlan régi és tájszók s a különösebb idegen szók használatát is. A szótárban ott találjuk pl. ezeket is: *ádáz, ag fa, ag tölgy, báj, dédős, év, ficzkó, golyó, hős, igézet, íz, ív, koboz, komorna, kompona* (mérő serpenyő), *kör, lidércz, maszk, násfa, nő, onkel, őszinte, pete, pijhe, porosz, rakoncza, zamatos* stb. Megrója az idegenszerű szólásokat is, melyeket Kazinczy próbált a magyarba átültetni.* Gúnyolja Folnesics törekvését, ki meg akarta honosítani a nemeket a magyarban. «A' Beszélleti-Nemzettségből (Genus Gramm.) még most a' Hímiséget, Dologiságot elhagyván — írja a Vezérszóban, — tsupán Nyösténítéssel — azzal is gyéren éltem». Ez okból használja az *Öné, Bájné, Szépné, Szüzné, Vértstné* stb. szavakat.

A kigúnyolandó írók közé sorozta Somogyi Kazinczyt és Berzsenyit is, s velük is csak úgy bánt el, mint Vandzával vagy Folnesicscsal. Kazinczy munkáiból, főleg Dayka életrajzából és a *Tövisek és Virágokból*, kiszakít egyes részeket, mint pl. a 6. és 7. lapon: «a szavas idióta» . . . «a szörnyet odalökém, hogy a vén kántorral, könyvpenészű tántzossal, Lukaival, s az avatlanok egész gyarmatjával Lucifernél örökre szurkot faljon». — — — «nyomorultembercse én, mint a Mennydurrogtatónak ditső Fajzatja» — — «vájtt fülüiek», stb. Berzsenyi költemé-

* Pl. «Utolsó együtt-létünk olta két gyermekeit elvesztette» (e h. gyermekei elhaltak, v. ö. a szótárban); — — «mellynek egyik Füzetében magát a Mondolat is taldlá» (12. l.). Néhány ilyen idegenszerű szólást már Szentgyörgyi is felvett a Mondolatba: «hogy én ezzel valakinek szeme' eleibe két gőzt akarnék csindlni» (20. l.), — De — mit én tsak magokról a' Régiekről?» (25. l.)

nyeiből is több helyt szakít ki és ferdít el egyes sorokat vagy mondatokat. Pl. «mellyet semmi Idők' zavarja, s forgó vízszomság le nem tapod» — — «a villámvezető Sassal aetheri szárnyakon merengő melancholia» — — (5. l.) «a zamatos gerezdek Thyrsusai közt» — — «nem félek az idő mohától» — — (8. l.) stb. Öt gúnyolja az utolsó jegyzet is. (50. l.)

Legvilágosabban mutatja a czímkép és az ajánlás, hogy Somogyi *Mondolatának* éle első sorban Kazinczy ellen irányult. Az ajánlás *Zafyr Czenczinek* szól, a mi anagramma Kazinczy Ferencz nevéből; a *Tövisék és Virágokból* való jelige is: «Szent Adrastea, mérj bosszút ez otromba beszédért!» A czímképen egy lantos ül számárháton, oldalán a lant, mögötte a gitár, s trombitálva halad a Parnasszus felé; koszorús fején egy kis lepke. A számár oldalán levő háromszög a szabadkőművesek jelvénye. Parnasszus tetején a Pegazus áll két lábon; oldalt pedig egy szatír ugrál. A kép alatt Vályi Nagy Ferencz néhány sora. E czímképért haragudtak Kazinczy barátai legjobban, mert őt látták a számáron ülő lantosban. Kazinczy maga is ezt írja egyik levelében: «engem Somogyi Gedeon ültete számárra; a musikalis háromszeggel egy bizonyos valamire, a lanttal és gitárral pedig görög és olasz formájú verseimre alludál». Somogyi 1819-ben írt válaszában tagadja ugyan, hogy a kép Kazinczyt ábrázolja,* de a gitár, mint a szonettírás jelképe s a szabadkőműves jelvény használata határozottan erre mutat.

* «Nékem leg alább sem gondolatom, sem czélom soha nem vólt; de a' *Mondolat'* tendenciájából sem lehet azt kihozni: hogy az a' kép különösen egy bizonyos Személyt vagy Literátort jelentene; — a' ki érzi, hogy reá nem illik, ne piruljon, 's ne vegye azt magára». Somogyi, *Értekezés a Magyar Verselés módjáról*. IX. l.

És mégis, ha figyelemmel olvassuk az egész Mondolatot, a címképen kívül semmi sincs, a mi akár Kazinczyra, akár híveire igazán sértő lett volna. Az ujitók szavait és kifejezéseit elég ügyesen állítja össze a könyv, hogy olvasóit, kik közül sokan ugyanis megbotránkoztak már az ujitók merészségén, a maga pártjára vonja s meggyőzze az ujtás veszedelmeiről. Kazinczy is elismeri a Mondolatról, hogy «valamint mindennek a világon van valamely haszna, úgy van ennek is: — a Folnesicsek, Vandzák, Pethe Ferenczek megszeppennek s nem fogják üzni bolondságaikat». (Levele Szentgyörgyihez, 1814. febr. 27.) Viszont Somogyi sem volt ellensége minden ujtásnak s ha a küzdelem heve a Mondolat kiadásakor kissé el is ragadta, a nyelv műveléséről és pallérozásáról általában elég józan elveket vallott.*

* A nyelv ujtására és bővítésére vonatkozó elveit «Értekezés a' Magyar Verselés' módjáról és Fordításokról» (Veszprém, 1819) cz. munkájának bevezető értekezésében így adja elő: «Azt azonban minden erőmmel igyekeztem eltávoztatni: hogy fordításomat a' Szavak' módi öszve-szerkesztésével Német, vagy éppen Francia; vagy vakmerő elszórásával (a' mit a' Magyar Nyelv' természete meg nem szenved) Deák hangzásává, kétséges vagy éppen zavart értelművé ne tegyem; és hogy átaljában azon, a' legtöbb fordításokkal közös — idegen szagot érezni ne lehessen. Nem kevertem abba esmeretlen vagy olly orozva költött szókat is, mellyeknek még polgári lételek meg nem állapittatott; sem a' már régen hazafiuságot nyert szavainknak igaz értelmét szokatlan jelentésekre csigázni; vagy azokat most elől, majd végről éktelenül kitoldani; sem utoljára azoknak ép tagjait idegen végzetekre ficzamitni vagy kiméletlenül eltagolni, 's megcsontitni (a' mikre pedig a' mértékes Versek' készítése felette nagy kisértet!) éppen nem merészlettem.

Nem vagyok ugyan az elkerülhetetlen Ujjittástól is idegen; csak hogy az, a' *Horatiustól* ajánlott mérsékléssel történnyen: de ha a' gondolatot esmeretes szókkal is kifejezhetem; csak azért bur-

Csak hogy a harez hevében a küzdő felek nem szokták egymás munkáit nyugodt figyelemmel olvasni. Kazinczy és hívei csak a gúnyos támadást látták, bántotta őket, hogy Somogyi nevetség tárgyává teszi Berzsenyi költeményeit s a Tövisek és Virágok epigrammáit, megbotránkoztak a czímkép durvaságán, de legjobban bántotta Kazinczyt, hogy egy sorba került Vandzával, Petével, Folnesicscsal, kiket lenézett s kiknek izléstelenségét ő maga is gyakran ostromozta. Ez bántotta legjobban Kazinczy hiúságát, s leveleiben szidalmakkal s a legdurvább szavakkal illeti Somogyit. A mint megkapja a Mondolatot, majdnem minden barátjának ír róla. «Harmadnapja, hogy egy szép lelkű ember recepisse mellett küldé meg nekem a te vármegyéből a Mondolatot — írja Berzsenyinek 1814. jan. 10-én — s megírta, hogy azt Somogyi Gedeon Veszprém vármegyei esküdt csinálta. Meg nem indultam

kóztatni ujjabbakba, hogy az Olvasó hosszas gyötrődés nélkül értelmekhez ne juthasson — soha nem törekedem. Nem szégyennek, sőt nyereségemnek tartván: ha írásomat (*Stylus*) a közrendű Magyar, a' mennyiben t. i. elméjével felfoghattya, világosan megértheti; csak hogy a' mellett a' pallérozottabb rész is, megelégedéssel olvashassa». (60—61. l.) «A' mi engem' illet, ám-bár azon Hazabeli Ujjítóknak, vagy ugy-mondott *Neologusok*nak, kik egynehány esztendőktől fogva, Anyai Nyelvünknek (a' mint magok állittyák) szükséges bővítésén, 's csinosittásán vetekedve dolgoznak: eléggé tapasztalt szorgalmokat, 's vas állhatatosságokat, egy részről nem csak felette becsülöm; hanem a' jó, 's valóban dicséretes czélnak méltán örvendek is: más részről mindazáltal el nem titkolhatom, hogy a' heves erőlködések' küszködő zajjai közt dicső Nyelvünknek bukdosó hánykódását gyakorta réttegással szemlélem! — Azonban valamint épségben leendő fenn-maradását, minden igaz Magyar Hazafiakkal együtt, én is szívémből óhajtom: úgy mostani bizonytalan sorsának jobbra-fordulását nyughatatlanul várván, méltó aggódásimat leginkább a' kecsegtető jövődök' édes reményével enyhítetem». (64. l.)

a gyerkőcze marhaságán. A ki a szabadságot becsüli, tűrje el a féktelenséget, a meddig lehet. Engem Somogyi Gedeon sem jobbra s nagyobbá, sem rosszabbá s kisebbé nem tehet, mint vagyok». (Levelezése Berzsenyivel, 172. l.) Néhány hét múlva Szentgyörgyinek is ír: «Mentsen Isten attól, hogy én S G -nal perbe szálljak! s felette alacsonynak tartanám magamat, ha ennek a gyerkőczének vadságát nyugalommal tűrni nem tudnám; sőt azt hiszem, hogy az nekem, a ki ostoba nevetésnél egyéb fegyverrel éltem, a Báróczy és Dayka életek megírásokban, gyalázatomra nem lehet. Azért, hogy szerencsétlen újítások is esnek a nyelven, nem következik hogy minden újítás szerencsétlen s minden újítás tilalmas». (1814. febr. 27.) Csaknem ugyanazon szavakkal értesíti Kis Jánost (jan. 23.) és Sipos Pált (jan. 31.) a Mondolat megjelenéséről: «A marhaság fáj, — írja Kis Jánoshoz intézett levelében — mint Sokratesnek midőn pofon ütötték, vagy midőn Aristophanes nevetségessé s gyűlöletessé akarta tenni. De nyugodalmamat teljességgel meg nem zavarta. Huic uni multos Marios inesse — ezt kiáltom én is. Inmissus percussor est. Egy szamarat festeni s Péternek Pálnak nevét a számaron ülő felibe írni, — ész és elérhető cél nélkül írásaimból egy Centot szövni, — s az én szavaimat Barczafalvi Szabó Dávidéval és Pethe Ferenczéval (ki *képzelmész*nek nevezte a poetát) egyyüvé keverni s így aztán rajtok nevetni, arra sok ész nem kell, arra valami egyéb kell, mint ész». (Levelezése Kis Jánossal, II. 99. l.) Lácza Szabó Józsefhez, a ki Sárospatakon a Mondolat legbuzgóbb terjesztője volt, 1814. ápr. 20-án így ír: «Egy szót a Somogyi Gedeon paszquilljára. Azt Patak az úr által ismeri. Nem neheztelek azért, hogy azt az úr másokkal láttatta; én is láttattam a nekem küldött exemplart mindennel a kit az interessalhata. Debreczenben hírét

sem hallották; én mutattam mint újságot. Mint némely magát becsülni merő dietai követ nézi nyugalomban és megvetéssel azokat a nyavalyás firkálásokat, melyekkel holmi vásott gyerköcze az ő személyét támadja meg, úgy néztem én azt az oktan és tudatlan emberkét abban a Mondolatban, s ha marhasága emberiségemet érdeklenni kezdette, azt mondtam magamnak, hogy ez azt bántja, a ki a Dayka és Báróczy életekben álló excursiókat írta s nyugalma azonnal visszatért. Sárospataknak három tudósa azt a gyalázatos és esztelen művet tripudiummal vette. Ezek nevettek. Én ezen nevetésen sem tudok nevetni, s a Somogyi Gedeon Mondolatja meg nem pirít, nyugalma meg nem zavarja. Jól esett, hogy azt írta a gyalázatos ember; akarátja ellen használt az én felemnek». (Sárospataki Füzetek, 1859. évf. 995. l.) Sárközy Istvánhoz még erősebb hangon ír: «Bizonyosan a Mondolat és annak nyavalyás koholója s komplexe felől hallád azokat. Barátom, azt mondom rá a mit Huss János a máglyán: O sancta simplicitas! csakhogy a Himfy tette és Somogyié nem simplicitas, hanem gonoszság és nem szent, hanem alacsony. Gazság az ő tettük, de azt ők szégyeljék». — — «Én a Tövisekben és Virágokban és némely recensiókban bántok mást. És úgy szenvedjem, hogy engem is bánt más; mert én privilegiátus embernek magamat sem nem tartom, sem tartani nem akarom. De azt veszem s vehetem balul valakinek, ha engemet sicarius módra bánt, a mit én nem cselekedtem; mert érzem, hogy az nemcsak gazság, hanem rút és bátortalanságot mutató gazság is; azt veszem s vehetem balul, ha engem egy fattyú számárra ültet! . . . ha engem Vaandzával és Folnesicscsel és az emberséges ember s hasznos ember Pethével, — de a ki a filológiához semmit, de épen semmit sem tud, mégis magát belé avatja — egy rendre állít, azt veszem Somo-

gyinak rosszul, hogy ez a nyavalyás gyermek meg sem érti a mit olvas s mégis mást kaczag».*

A könyv megjelenése után Kazinczy és hívei izgatottan kutatják, keresik, hogy kik voltak részesek a Mondolat kiadásában, hogy ki az a Somogyi, milyen ember, s kik voltak társai.

Kazinczy 1814. febr. 6-án kérdi Berzsenyitől: «Hihe-tem-e hogy azt Somogyi Gedeon Veszprém vármegyei esküdt írta? Kérlek, tudasd ezt velem és mind azt a mit a Mondolat felől s írója felől tudsz». Szemere, Berzsenyi és Sárközy tudakozódnak, tapogatóznak, hogy megtudjanak minél többet a könyv keletkezése és írói felől, s a hallottakról értesítik Kazinczyt. Szemere áprilisban Pesten jár, a hol találkozik Ruszek apáttal, s tőle meg Virág Benedektől próbálja megtudni, «hogy a Mondolatot kik írátták s nyomtatták vagy nyomtathatták. De hijában ismétlettem azt: kik? Virág himezett-hámozott s más tárgyra vitte a beszédet. Láttam pedig, hogy V. többet tud a dologban, mint én, mint mi. Ő is egy bolond pasquillusnak nézi». (Szemere Pál munkái, III. k. 114. l.) Találkozott Márton Józseffel is, a ki bátyját Istvánt men- tegette, hogy semmi befolyása sem volt a Mondolatra. Beszélgetett «kapitány Kúnnal, a Veszprém vármegyei volt Vice-ispán fijával» Somogyiról, s tőle tudta meg, hogy «S. togatus deák volt, azután Kúnnál patvarista, most esküdt. Tanult, olvasott ifjú, korhely, hektikus. Legelső czélja az volt, hogy Kazinczyt bántsa». (u. o. 115—116.) Kazinczy jun. 2-án közli a Szemerétől kapott híreket Berzsenyivel s kibővíti más úton nyert tudósításaival: «Más úton ezen tudósításom van Somogyi és Mondolatja felől. Somogyi Gedeon fija volt tót-vázsonyi és köves-káli

* Idézi Takács S. Katholikus Szemle, 1890. 713—715.

predikátornak s az ő testvérét elvevé a mostani tót-vázsonyi predikátor Fábián József. Maga Somogyi nőtlen, 32 esztendő, Tót-Vázsonyban lakik; pápai dókás diák korában imposturái miatt ki akarták csapni, de megkegyelmezének neki professor Láczainek mentségéért, a ki egy tréfával tartotta meg. «Egy túróért az ebet nem ütik agyon». Innen ment Pákozdziba rektornak. A nép nem tűrhete gorombaságát s zabolátlan életét s kiadtak rajta. Patvarista leve Kúnnál. A Mondolat másokkal együtt készült, hihető Fábián József sógorával. Egy Tót-Vázsonyban lakos assessor, Oroszi Pál, a repudiált Horváth Ádámnénak talán testvére, körüljárá Veszprémben a státusokat, úgy szedtek pénzt valamely magyar munka kiadása eránt. Így jelene meg a Mondolat. Sokan adtak reá pénzt, a nélkül, hogy tudták volna, mi lesz az a mi ígértetik». (Kazinczy levelezése Berzsényivel, 178. l.) Meg tudott Kazinczy minden részletet: kik segítették Somogyit a munkában, kik terjesztették a könyvet. Mindezt fájdalmas, keserű hangon közli Dessewffy József gróffal (1815. decz. 14-én): «Esküdt Somogyi Gedeon Tót-Vázsonyban azt gondolta, hogy én le leszek ütve, ha engem számárra festet, ha Folnesicscsel összekever, s ezen szép szándékban túl a Dunának némely fiai kezet fogtak a pajzán és szörnyű tudatlan emberrel. Philos. prof. Ruszek javallá a szándékot, toldította, az exemplárokat maga terjesztette, a gróf Festetics asztalánál maga kiosztotta, minden vendég két exemplár munkát kapott, egyiket a prof. Ruszek philos. munkáját és egyet a Mondolatot, s így azt a gyanút támasztotta, hogy a Mondolatba dolgozott is. Annyi bizonyos, hogy kéziratban olvasta. — Én vettem postán a könyvet egy idegentől, kinek nevét se hallám soha, s képzeled, ha nem tettem-e fel, hogy a ki nekem ezzel hízelve kedveskedik, csak *kém* talál lenni. Megköszöntem, s azt vála-

szoltam, hogy felelni reá nem fogok. Csakhamar pápai ref. prof. Tóth Ferencz ír, hogy hallja prof. Ruszektől, hogy én őket tartom e munka íróinak. Feleltem neki, hogy nem; egyszersmind írtam a philosophiai munkát írt Ruszeknek, írtam philosophiát tanító és Kant tanítványának tartatni akaró Márton Istvánnak,* hogy kérem, mindketten keljenek a criticismus védelmére, nem írva, hanem a dolgot a puristáknak magyarázva. Egyik sem felele, mert Ruszek mondatista volt, Márton pedig a Somogyi Gedeon sógorának, Fábíán Józsefnek nagy barátja. Tudod, hogy a tudós emberek, ha egyszersmind pedantok, mely nehezen vesznek minden megérintést; nem lehetetlen tehát, hogy Márton, kit Szatmár szült, a Vitkovicsához írt epistola miatt is haragszik». (Dessewffy levelezése, II. k. 56. l.) Ruszektől azt is meg tudta, hogy Festetics György az említett ebéden úgy mutatta be vendégeinek, «hogy ez nemcsak a philosophiában tett nagy szolgálatot a nemzetnek, hanem a Mondolat körül tett szolgálatjával a nyelvnek is. S Ruszek a complimentnek ellene nem monda». (Levelezése Kis Jánossal, II. k. 210. l.)

Kazinczy később is gyakran emlegeti Somogyi nevét haraggal és gyűlölettel, de hónapok multával mégis valamivel nyugodtabban nézi a történeteket. «Igen szép leveled — írja Berzsenyinek 1814. július 11-én — azt mutatja, hogy nem értetted, mire czélzottak azok a szavaim, melyekért te engem barátságosan feddesz. *Én ellenem* az emberek nem vétettek, legalább nem vétettek úgy, hogy azért az emberiség ellen elkeseredhessem; nem tartom magamat

* «Két Philosophusunk is részt vett benne — írja csodálkozva Szentgyörgyinek (i. m. 289. l.). — Én ezt meg nem foghatom. Idealista mind a kettő és a nyelv dolgában mégis dühödt követője az Empiricusoknak».

a világ középpontjának. Nagyobbra czéloztam, mint magam. Való, hogy azért gonoszok az emberek, mert bolondok: de az is való, hogy sokszor azért bolondok, mert gonoszok; lásd el őket s azt fogod vallani, a mit én. — Mindenek felett arra kérlek, hogy azt ne hidd, mintha én az én megcsúfoltatásom venném oly szertelen érzékenységgel. Én oly kevély vagyok, hogy abban még fényemet lelem. Ki akadjon fel azon, hogy Somogyi Gedeon meg nem érti?» (i. m. 182. l.) A kilencz kötet megindulása alkalmával ismét a Mondolatra gondol: «Még nem tudom, — írja Szentgyörgyinek 1814. okt. 23. — ezen írásomra mit mondanak a Somogyi Gedeonok. — — Miattam írhatnak új meg új Mondolatokat és a mint hallom képzelhetetlen vastagságú Pasquilleket: * én hallgatni fogok, s azt mondom a mit Huss monda a máglyán s az Idvezítő a keresztfán; s azzal állok rajtok bosszút, hogy annyi gondnal és csinnal írok, mint a mennyit ez a kötet mutat azoknak a kiknek szabad ítélni». (Levelezés Szentgyörgyivel, 290. l.)

Az orthologusok körében igen nagy hatása volt a Mondolatnak. Pápán, Veszprémbe és Keszthelyen buzgón terjesztették, Somogyi Pesten is árulta; Sárospatakon Léczay mutogatta s társaival együtt mulatott rajta. Szatmár megyében — mint Isaak alispán írja — nem volt kapósabb könyv a Mondolatnál. Olvasták Debreczenben és Erdélyben is, s még azok közül is többen helyeselték az újítás ellen intézett támadást, a kik megbotránkoztak a czímképen, s rossz néven vették Kazinczy kigúnyolását. A könyvet rövid idő alatt elkapkodták s az orthologusok örültek a diadalnak.

* Bizonyosan Léczainak e kötet függelékében közölt gúnyíratára czéloz.

Kazinczy hívei is belátták, hogy a *Mondolat* árt az ő törekvéseiknek s a gúny megakadályozhatja működésük jótékony hatását. Hogy a nevetőket a maguk részére vonják, azonnal munkához látnak s szorgalmasan készülnek a feleletre.

*

E kiadás mindenben híven követi az eredetit. Az egyes lapok végét a szövegben || jelöli, a lapszámokat pedig az illető sor mellé tettük.

*

Végül összeállítom a «Mondolat» és a «Felelet» irodalmát:

1. A *Mondolat* és a *Felelet* recensiója. (Allgemeine Literatur-Zeitung. Halle und Leipzig. 1816. IV:308—311.)

2. A' *Mondolat*nak, 's rá való *Felelet*nek Megítélése. (Tudományos Gyűjtemény, 1817. VI. k. 97—107. l.)

3. *Eötvös Lajos*, A *Mondolat*pör. (Vasárnapi Ujság. 1866. évf. 637. l.)

4. *Fábián Gábor*, Adatok Somogyi Gedeon életéről. (Figyelő, I. k. 15. l.)

5. *Békési Emil*, Ki írta a *Mondolat*ot? (Figyelő, IV. 126. l.)

6. *Jancsó Benedek*, Kölcsey Ferencz élete és művei, IV. fejezet.

7. *Takács Sándor*, Részletek a nyelvújítási harc történetéből. (Katholikus Szemle, 1890. évf. 366., 520., 681.)

8. *Takács Sándor*, A *Mondolat* és a *Felelet* hatása. (Katholikus Szemle, 1891. évf. 280., 464.)

9. *Takács Sándor*, Irodalmi harcok 1815 után. (Katholikus Szemle, 1892. évf. 79.)

10. *Váczy János*, A «*Mondolat*» keletkezéséről. (Irodalomtörténeti Közl. 1891. évf. 264. l.)

11. *Szathmáry József*, Kazinczy és a nyelvújítási harc. (Rimaszombati protestans főgymn. Értesítője, 1893—94.)

12. *Demek Győző*, Adalék a «Mondolat-pör» keletkezésének történetéhez. (Irodalomtört. Közl. 1894. 68. l.)

13. *H. Kiss Kálmán*, A Mondolat-perhez. (Irodalomtörténeti Közlemények, 1896. 473. l.)

Balassa József.

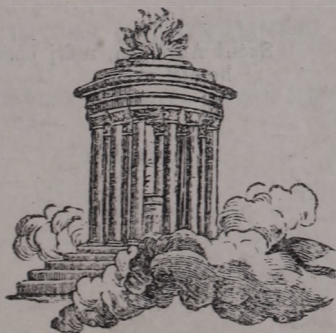

A' bolts APOLLO' fuggve - hevert eziist
 Lantjára kezd eggy Istent bájolo
 Erő patakkal folyni 's Pannon'
 Enekesit heve lelkesiti
 Örül Hazám - már láttya Te benned a'
 Böldög Jovendöt'

WASY

MONDOLAT.

SOK BÖVITMÉNYEKKEL,
ÉS EGGY
KIEGÉSZÍTETT ÚJJ-SZÓTÁRRAL
EGGYÜTT.

Angyalbőrbe kötve, egyy Tünet-forint.

D I C S H A L O M.

1813.

Szent Adrastéa, mérij boszszút ez otromba
beszédért!

Töv. es Vir.

ZAFYR CZENCZINEK,

KEDVES COUSINÉMNEK,

MIVELTT LELKÜ ONKELEM'

JÓ LEÁNYÁNAK.

hálás buzgalommal

tulajdonolja

a' KIADÓ.

ÉDES ANGYALNÉM!

MONDOLATOMAT, melyet a' Közönyűjjságok olly magosra ditsértek fel, 's a' miről köztünk is volt már a' beszélgetés' beszédje, a' minapság eligért szóm szerint imé Szépnéségednek felajánlom; külmiképségét olly idomra szabván, hogy dolgozás-erszénykédbé is belé illjen. Kellemid, mellyeket kikészítésül kaptál, hiszelékennyé tesznek, hogy előtted koránt sem úgy nézek ki, mint ha feltétemnek személlytzim, vagy sajátkeresés lett volna rugástolla. Óh nem! nem vagyok olly pulyátska — nem akarok nyelvemmel tö'sér-||kedni. Önn' ékeidnek, ritka kecséidnek emléke (VI) ez; Cyane' színét fellyülhaladt szép szemeid' kegyeltjének — 's ha szabadna neveznem (de megengedj, ha ojkor-ojkor nem bírok Fantáziám' fogja lenni) Madonnámnak szentelve. — Ha a' viszontvizitek' unalma közül, vagy a' hangbetűzetbe belé fáradva, Zongorád' mellől kertilakódnak kies virúlmánnyára ki-mozgol: sok hihetőssel reménylem, hogy ezen tudományossan kitisztított Anybeszéletnek olvasása elméd' búgondjait felejtés-bejutásra fogja sürgetni. ||

Láttasd aztat Vértestnémmel is, mihelyt talabor agfáid' (VII) humorodott árnyaiban vele öszrekezelve, a' virágos ákhátzgyer-

kek' sorrendei' közt szokástok szerént fel 's alá bitzegtek. A' leg-
 újjabb olvasottság' lajtorjáján áll Oné is veled együtt : vigyázd
 le, tetszeni fog előtte Könyvmunkámnak lapos gunyorja, 's
 pengő szójátéka ; — fakadozó örömét nem rejthetvén, tsaknem
 kiömlő majd nevettében, ha hogy, miolta elférjesedett, szomor-
 kásabbá nem lett. Hallom, hogy Titokírász a' Férje. Én a' jó

(VIII) Urkát még || nem esmérem — szeretném, ha nem nősznék meg
 véle : a' mitől, tsak jól álljanak együtt, nem is félhetnek ; fő-
 képp' ha a' békerontó scarapna nyelvektől menekedve, az enge-
 dékeny nyösténke mellett, a' kegyes Férj sem fog lenni félté-
 keny. — Szives köszöntiszteletjekeket visznlom, 's szepelkedem,
 hogy mivel annyit felkéregetnek : mentől előbb megkarolásokra
 szokhatvén, az örömkönnytseppek' egynehányai' közt, ötöt és
 Önét, sok tüzessel, atyfi-módra feltsókolhassam.

(IX) Neked is Szivecsem ! neked is tüzelnek' || már szemintetid'
 fáklyái ; fakadoznak már ingerményid' kellemteli bimbói, 's
 nem igen távollévőségben állasz a' szent zsámolytól, mellyen
 Talarisba öltözve, bájaiddal átkupidolt Férjednek viszontgyó-
 nását igenezed, 's mint kegyes Nő, az előpillantat' hajnalit sze-
 relmed' idvezletéül tulajdonolod : szeress akkor nyugtalanság,
 birj unadék nélkül. 'S ám ! haszinte néked vétket tsínálna is

valaki jobbod' megtagadásából: kora választással életfekvésedet ne szerentsézd, hanem tsak az Isten' gondnyomán ballagván, olyanhoz || buzogj, a' kinek megölelései között, a' mindenkit szerető Emberatytól háziságszerentsét, 's üdvösre való kinézetet is reménylhetsz. — Vágyaid' legmagasb Ideálja, a' legnemesb Férjfiú diszesítse akkor érdemteli nevével az elférjesedett CZENCZIE mellett, czímlapját majd másod-izben kiadandó Mondolatomnak, — mellyet, ha tsalatás nem lesz előtörésem, 's ha a' környülmények megengedik, még egyszer, sok Bővitményekkel, 's a' Nemzet' Geniuszának rajzával, dömötkibe, vagy Tyruszi bársonyba gyöngyölödvé, || óhajtok nyújtani Földemiim' kezébe. (X)

Addig is múlásd magadat ezzel, a' mi ha szinte nem egészen a' virágévhez van is szelve, legalább az a' vigaszom: hogy Te, mint néha megboldogúlt Onkelemnek, ama nagy Beszélet-tudósnak hasonérzelmű Leánya, töves reményeimre, 's kiszélesítési Kinézetjeimre nézve, az észnek nérvjében, ezen Literáriás igyekezetemnek megfogsz engedni. És ha benne némelly hevenyében penderedett tünkép bajzó gondjaidat elrepítvén, a' feledség' szelid kelyhéből itat: akkor a' nézeteknek leg-||lágyabbjával beszentelt eggy gyengés édes kézzszorítás, eggy áldott Madonna-tekintet, és mosoly szájkabiborod' tsókpengése, lészen fáradom' (XI)

legédesb viszjatalma. — Oh CZENCZIM! ha betsül eléggé Nagysád ezt téhelyezetlen elhinni felőlem, ki látta akkor magát úgy szeretve, mint én? — öszvebontom magam' feledtemben, 's az ígélet' legfőbb ponkján örjög ödöngő eszméletem. Adieu Szépném!!

a' KIADÓ.

*A propos! Az egészségedre felvigyázz, ha sürget is evés- (XIII)
kirántsod, ne lakmározz, 's legsül rövid estasztallal élj. Szobász-
néd az itt-feledte korszaratot, órrkendőt, lábtyűket, és tsertséidet
viszi; a' hosszú nagy fátyol is vele megyen. A' téhellyemet. nyi-
rettyüt, és tollkésemet minél elebb küld haza. — Levigyázom:
ha a' fehérszemélynédeszka, és ruhaszekrényed kész lesz-e'
Lutza-napzatra?*

*Lassan megyünk elő, de hatalmasan — akármit mond
Beótzia! — — — Így lesz Magyar Iskolánk, Keletre
viszsa, nem Nyugotra!*

Dajka' Él.

VEZÉRSZÓ.

Gyakran szenelőm mellett téptem bajuszomat, 's mintegy az álom' bódúlt kórjait látni kényszerítettén, szemeimet két izmos ököllel dörgölém. Gyakran egy agtölgy lábánál tédemre bukva le, olvasám a' szent Homérnak Könyveiben Lyturgiám' Szakát: 's majd legforróbb Képzeményim is megfagytak; majd Lelkem magasabb erőkkal dagadozván, bátorító felfejtődzetek kiszettek, 's — kedvem jött fellépni a' pálya futói közzé: ne hogy mulékony nevemet felejtésbejutás leplezze, 's tétlen renyhességemért még salápolva fogjon valaha a' gyalázat járomfája alá hajtani. Gyakran életfekvésemnek előtudásával kedvszeszszenésem ellensúlyban állván, sőt|| néha azt (2) fellyülmérvén, nem ugyan a' passiók' lángolása, hanem a' fájdalom' mérge fel-felriadt Lelkemből vádló panaszokat lihegzett ki. a)

Fájtak, 's nevededő hamarral nőttek azon való évődéseim, hogy mint a' bugondtalan gyereknek, ki tsak bogátsfőket nyakaz, 's tettének rugástolla tsak játék: a' diadalra előszekerző oroslány hőseket, 's boszszút lihegő Istenfiakat; úgy nékem, ki most előszször lépek, újj Pap, Apoll' zsámolyára: azon Felkentekeket, kiknek Fantáziája borúlt alakú képpel járdall a' szeleknek fuvallatiban — selyp tsevegésemmel sarkba követni, hatalmammat tulmullja. És valahányszor a' Zeüs' pántzélozott Leánya, 's a' kellemteli Gráziák' Magyar Kedventzei, ama duzmadt mostoha || böltességgel viódó magas Lelkü 's érzelmű (3)

a) Az én Fantáziám egygy boldogtalan, egygy semmittudó Teremtő; rontsolt képem pedig a' veszett ötlemény' tiporválnya, a' magába főtt méregjáték' példája volt.

Hazafi-szerzők, mint a' Nemzet' Örlekei, 's a' Dörgő' ázur Palotájának pödörszakállú Őrmesterei tüzes ömledéseknek ætheri szárnyait hellyáztatták; 's Gyász-erővel hartzra szegült karokkal átküzdvén a' Styx' öbleit, ion-koszorús fejeken balzsamos kenet villogott, üstökeiken láng lebegett, 's tsókdosta homlokaikat: mind annyiszor rettentve nézett rájok szemem, 's felüllepve búszomorra, sáppulva sürgettem-oda magam' az írásasztalhoz, görtsileg reszkető kézzel nyúltam az írástollhoz, — Ellentékeimnek erőteljes észokokkal különölt Irománnyaiból a' hogykell-lennire figyelmetessé tétetvén. De a' majd minden sorrendeimben ejtett hibabakból tehertelen vala sejtetem: melly távollévőségben állok előképeim' beképzéserejének böltsesítő tanítirásaitól, — 's bizonyosra emelé bennem a' gyanittást fel, hogy erőség nélkül való íráshártyáimból soha

(4) töves reménnyel felépülésköny-||vet nem várhatni. Ekkor a sérült fülmilével, a' berek' legaljasb árnyaiba rejteztvén, a' bértzből kiforradozó nyers patak b) módjára ömlöttel szemeim' könnyüörömmel édes kelyhe, mint hajdan Caesaré, a' hős Pompeiusz' márvány-sarampója alatt, ifjontz Példánnya' kora Rényyeinek dicstelen irigyletén!

Igy folyt özönöm sárossan, iszappal, 's nem ritkán bűdösen is, az égnek, és partoknak viszsztatükrödzése nélkül: c) mig egy láthatlan kéz, sok vágyaim után a' feledség' ravataljából

(5) fel nem idézett; mig a' Szörnyek-||ölője a' szent tegezből nékem is nyilat, ujj húrt, igát, 's teknőt is ujjat nem adott. De addig gyúrtam az Isteneknek zsámolyát, hogy végre diszlett e' mód — Küprisz engem is kegyelni kezdett, az érzemény' forrásit kobozomra tsalta, 's a' menny véghetlen ürében, a' villámvezető Sassal ætheri szárnyakon merengő melancholia,

b) *Ki tudja, ha más Hajlag alatt nem lehetnek-e' száraz-vagy inkább aszalt patakok is?*

c) *Én ennek a' világnak sirkísértő képe voltam, egy tiündérezésre átkoztatott bajlélek, az elrontolt tapodmány' darabja, 's a' vesztő-tseppék' elivott tikkadója. — De a' Teremtő eltölt esenkedő szaraimmal, és megsziveltette nagysokjaimat!*

tsendes alkonyin sátoriba intett, vagy a' Tempe' vidámjain Szókrat' ölébe. A' nagy álláspont' köre nem tölt meg ugyan áldozat nélkül: de itt az érdempoltz, melly magas mint az egekbeötló Krivántető, vagy az égtartó Pyraenék; mellyet semmi Idők' zavarja, 's forgó vízonság le nem tapod.

A' túba jelt ad 's — hú Boldogságos Szüzné! mintha a' szarvas Angyalok' méregdühe kergetne, az előterjesztésnek Tartománnyán kívül fekszik, melly önnöntudvalévőségemben kivégzett merészlettel potyolt széllyel bús buzogányom azon órázatban mindent a' körhatáron, mint a' rivvants! A' vendég-|| (6) ajakú félbolond Pizskántsi, a' ki arra szüldött: hogy minden okforrás nélkül pökvén a' markát, a' nagyobb rakás közt létezö szokásnak Pedánt-rajlódásból kész Vértanúja is lenni, elébém dagálllyal járúlván; nyilam, melly egyre sért barátot és patvarkodót, ölt akkor — mig végre (de, ki győzné az öklelő Hajdú' vivását lefesteni?) kívánságomnak legfőbb tetőjét értem; a Chimaerát győztes talpam' alá szegtem, a' szavas Idióta potrohos hasát hatalmas jobbom gyászpadra nyújtván. Tüzem lohadt: — én ástam néki a' véglakást meg; 's a' szörnyet odalökém, hogy a' vén Kántorral, könyvpenészű Tántzossal, Lukaival, 's az avatlanok' egész gyarmatjával Lucifernél örökre szurkot faljon. Ellemben a' Purismuszt, melly a durva mellyet, és a' meredt fület ne fussa, minden Para — Neo — Paleo — Mikro — Pikró — Makró — Makarológó szokkal, Zugdi 's Fürmender Uraimékkal együtt helyekbe felidéztem, 's ma-|| (7) gam is mellyemnek szent érzési között — egy új Isten levék...!

Halljátok Népünk' Atyái! a' Gordiai göts kigyüremlett, Honnunkra szembeesőleg visszatért az Ég' kegye; vid kilátással gedélli Szittya Nyelvünket, melly az ádáz fegyelem' násfája alatt, Dédőseinkről ránk maradott miveletlenségének szűk verőtzéi közt, vétlen, szinte ezen Évszakig a' molette kétkedés' latorkertjében sinkedett. — Idv a' nemismért, egyedül sejdítgetett főbb Valóságoknak! kik megengedék: hogy nyomorúlt embercse én, mint a' Mennydurrogtatónak ditső Fajzatja — úgy hullhatnék Véreim' hálás keblébe, 's hogy segédjére kel-

vén kókkadó Nyelvünknek, a' balvéleményü Beszélettudósokat beszádlanám, kiknek rakontzátlan uralkodások' alatt a' Böltselkedmény örök vaklásra kárhozódott.

Ti nagy Istenek! kik Felségteket az Áldozatnak hulladékkal, 's az Imádság' huhongásával tengetitek: öltözetetek' leg-
(8) alsó prém-||jét buzgalommal tsókolom én! Táran áll keblem — buliklya örömteli háláját — 's e szent tsészeviz áldozik!! —

Én pedig egy újj Phoebósz, a' Pinduszi nyerítő ménre felrepítve, halkva léptselek az Áoni Szűzecsnék' vigságkörkéi felé; hol mérész szökéssel szemlélem égre kelni a' Pantheon' márványait — méltó lakát a' minden Isteneknek. Hol, mint rokon kötél az égiekkel, az örök' kikelet' virány bársonyán, a' komló ernyőben, 's a' Hársalléen, vagy a' zamatos gerezdek' Thysrusai közt boldog tsendel nyugom a' béke' karjain; hol Glücsi! velem karöltve nézed az est' pirholagos sűgárát, mely égi biborral festengeti az aranyos felhőket. Hol, mig homlokon aranyüstök omladoz, a' Páphósz' kiesében toborzon vigadó Szépnéktől orozva nyert tsókók' közt, nem félek az idő' mohától, sem a' góthfalak' kormaitól; hol, mint vizlakos örök gyö-
(9) nyörben uszván: a' Tündér- és Tünetvilágban vé-||get nem esmerő kor lesz a' felem; égi öröमित a' kaján had' mogorva homloka nem fojtja, 's koszorúzott fejemet az érdem' pálya ága fogja beárnyéklani.

Ne hogy pedig bizatlanságból a' zsinár kirié ezt tsak álomhüvelyezésnek állassa, vagy a' lotsogáskürt szinetlen szerénységet gántsolja:

I m é!

Egy, akár tőkeleg, akár tárgyalag nézelve, olly tanakmányos, és miveletes okalapon feneklett; 's a' Nyelv' szinténségének olly körülnyesett esméretével irt Honni Darabot teszek le itten: mellyből, bár azt az Aesthesis' komponájára vessük — akármelly gépelyezetű Lőny, 's makatsúlt izletű Zseni is, minden lükkögés, vagy eldurczúlt barna vad szemöldének pislongása nélkül megvallhatja: hogy annak nem lélektelen Írójára a' kilentz Szűzek kegyel hunyorgattak. Ki, a' mi nagyon tün
(10) szembe, a' Nyelvnek Mamsell la || Regléjét lévvé vérré változtat-

ván, nem affectálgat idegen Rollt; hanem, mintha Pünkösti malasztban vett volna részt, a' Nyelvemességnek hátahupás, 's szulákos romjait megjárta, 's eggy neki tulajdon Atticis-muszsza a' Nyelvmívelés' segédeit kitsordúltig felfejtette. Melly által, valamint magának örök emléket állít: úgy néki Apoll (nem kétlem) kedvelvén tiszta tettét, bérül öreg zöld kort nyújt, 's szép zengzetű Lantot! Nem is lehet azt ipalni, hogy rökkent szózatának Svádája, meleg ömledezése — szélesen tsapongó árja, naszád, és folytatlan előadása által, még a' vájt fü-lüeket is mohón teheti felévé. — Néhai SZAKLÁNYI ZSIG-MOND más Vallásbéli Hirdész is, ezen talpszerben bábázkodó kezeivel a' jeget megtörte ugyan — ez előtt darab évvel ilyen fajbeli közlésül, és hasonmoztonyból irt, 's a' Hirmondó által elhiresztelt, mintegy másfél ívnyi Furtsa — vagy inkább elmét-lenül elméskedő — Levelében: de a' mit szem-||ügyelni soha (11) nem szerentséltettem; 's tsapongok, ha lesz-e' mostanában kamattya utánna tett vi'slatásomnak, 's ha nem hijjába fog-tam-e' azt fütyészni, — vélt forratit ezen előzményhez folya-dékul szótt szükséges Jegyzékeimnek.

Kitérünk: mert nagy szükség van reá, hogy mondattas-sék... Én, a' ki szenvedelmes Védje vagyok Nyelvünk' kimive-lésének, tsak ezen ránézveségből sem tartanám kövértelen di-tséretnek, ha e' saja tsinnal és izzel készült Mondolat önn-fáradom' míve foghatott volna lenni: de a' történtség más előképzelőnek vinnyéjében hagyá azt formáltatni. A' minap eggy tudós Hazánkfiát, kit a' végzés tölem messze eltola, 's kit régebben számláltam Barátim közé — látni mentem. Komám Uram kinnyában felleget gyűjt, de hive én — sérelem nélkül beérkezvén; szállást fogék a' szürkelő szügyében. Alig léptem ki szekereimből, midőn kezem gyengéd szoríttással szorúlt meg, 's — Barátom ölelésemre || szökött. Pislengok — «vár vatsorám, (12) közbeese ő, szármára duskát fogok veled itatni ma!» 's paran-tsolólag befülezett házához. Kisded körében szólhatván itt Barátinak, elébb némely félretsapással emlitté: hogy utolsó együtt-létünk olta két gyermekeit elvesztette; 's testvérje is, mig Begyeskedőjével a' Templombilints leköthette volna, az

ágyugömbök' halálsujtási közt Liptse alatt elhullott. — Utóbb Tudományos ötletekre térvén a' szó: egy rakás Iramat egy-szerre az asztalra hág, — mellynek egyik Füzetében magát a' Mondolat is találá. Ő láttatá velem a' darabot elsőben, mellynek pillagó ketseit éh szemekkel faldoztam; mind eddig tudatoltól tündérített Irójának pedig dühödt Barátja lettem. Legalább, miolta tsak ezen mestermívét bírom, nem szüntem tudaklani nevét — a' Szeretettét! de lakom' néma körében szótlan minden, mint a' czet, és a' morotvány; sőt már kezd töpni (13) reményem, || hogy ákászsza! koszorús Mátrára érdemes Irónkat valaha kipuhatholhassam.

A' fennt érintett Mondolat' birtokával tehát haza-vetemedvén; melly szembetünő benyomatot szerzett légyen az, a' legutolsó folnagytól fogva a' legelső tudákosig mindeneknek beljében? megtettség azon tolongásból, mellyel azolta érkezett a' meglátogatás karámomban. Fővegelve tömött koszorút fonván körültem, odakövesedve állottak — belém tapadt minden szem, minden fül; — 's kijöven tsendjek' tónusából: kifakadt örömmel, 's felsikoltva javallák olvasásomat; mint KISFALUDYnak, még a' Tudósok d) füleit is elbájoló gyönyör Enekeit — míg végre megkérődtem, hogy aztat szükséges bő- (14) vitményekkel adnám ki: hogy így, a' ki a' forrásból || nem meríti, általam juttatnék tudásához. Annnyival inkább, mivel erre önn' Könyvtáromban is feles segédekert nyerhettem; de több helyekről Barátim is nagy tsomókat, 's szinte böröndőkkel küldözének a' már birtak' mellé. Hajoltam hivzomos kérelmekre, iggal vélvén: hogy mívem, mellyet sok fáradalommal, mint mézét a' méhe gyűjtögettem, senki kezében sem marad hozzáfogástalanul; vagy ha néha sülgedtem, az a' kinézés: hogy ez által megszegem reptét az örök tűnésnek, magamból egészszen kiemelvén — imé Honnom! végre Könyvirói személyképpel megjelentem előtted!

d) Nem botol: a' ki helyén, tudra, 's akartra botol.

Töv. és Vir.

Soká tünődtem, melly Plánt tartsak? míg abba fixáltam magamat: hogy az Originált szúratról szúratra azon leplezetben adjam ki, mellyben kaptam, — a' hol jónak látszott Jegyzékeket tévén. Az Ajánlat-Levél és Vezérszó pedig — az ide feltéten kívül, és tsak Moecenászim' délvilágos akarmánnyából ik-||tatott Hireszteléssel együtt — a' Mondolathoz pótul ragasztott újj-Szótárnak, 's ezzel Szittyá Nyelvünknek is bővül-ménnyéül szolgál. — A' Beszéleti-Nemzettségéből még most a' Hímiséget, Dologiságot elhagyván, tsupán Nyösténítettéssel — azzal is gyéreenn éltem.

-Az igaz Hősek' magva, kit a' végezés nem Skláv-Atyától, hanem gyökös Nemes Nemzetsorból hagyta születni; kinek Adomány — és Czímeres Levelek, 's meszszeterjedő Nemes-telekek mutatják kiváltságát; az az Ifjúság, melly újj tsemétéket sarjazhat a' Hazának: maga, 's Utói' nevében tömjént gyújt fáradomnak!

Nem kéteskedem akadni ollyakra is, kikkel a' Munka zomántz-fogsort láttat, vagy a' kik — tsak külszinre tekintvén — a' kényes selypitőt gántsolják; sőt lehetnek, kik' a' tüzest félreértvén, engem is bűnkementzére kárhoztatnak. Ellenek azomban abból áll egész védtem: hogy rendszerént szokatlan az, a' || mi újj; és hogy — a' fentebb nemü Prósa nem piatzi (16) beszéd, 's a' Poësis nem Prósa.e) Tisztaságomba leplezve, nem gondolok a' félszegség' megítélésével: tsak a' Derék, a' ki bölts' az érdem' betsére ráesmérni, kegyelje Könyvmunkámat; — úgy is, az ember' velős bokája soha a' tölgy' lombos bértzéig fel nem ér; sem oda, hova felnyúlik a' borága.

Ez uttal gyengémhez képest azzal is elege van vágyaimnak, hogy merő eseményből a' Mív általam láthat közvimályt; 's hogy azt nem egynémelly hiú pazarfényért, vagy könnyelműségéből: hanem azon sürgetésbéli részvétből, 's tömedékes Ihleményből tettem, mellyel Nyelvünk' kimivelésében, az illy másánt is felette gyéren adódó alkalommal, Hazámnak részelkedés nélkül tartozom. A' mit nem is fog senki kétlhetni, ha

e) Tsakhogy a' Geszner' Prósája szép Poëzis!

- (17) ezen, nem mindennapsági Szófektetéssel részént újj; részént || nem felüleges előgondoskodással nyert Mesterszavakban — általam, tömött röviddel kimunkált Vezérszót és Jegyzékeket szemrebirja. — — A' sziv' legtitkosb redőjit nem láthatván: legyen ez szabad kéjjem szerint tett viszontgyónás, és ezen talpszerben leendhető érzelmimnek igen is igaz Nüánsza! — Költ a' Túlvilági Tölgykirályném' alatt, Ikerek' Havának 1-ső-jén 1813.

a' KIADO.

Szép Nyelvbővítés : népségelem, 's (18)

evevittés,

Százszaka, művödelem, és vetemé-
nyedelem.

A' gobóts, ifjoneczok, a' rentze, kö-
röncze, vadoneczok,

És a' társadalom, könyvecs, Ural-
kodalom.

Tetszitieség, hadrász, Tábirász — *már*
a' hideg is ráz —

Püspökségelem — *ROSZSZ FA-*
LAT, EL SE NYELEM!

CSABAI A.

MONDOLAT

A' MAGYAR NYELV' KIMIVELÉSÉRŐL,

ÉS AZT TÁRGYAZÓ

KÜLÖMBFÉLE SEGÉDEKROL.

- B**ÁTORHOGY a' Szájalásnak szabdáiban kevésbé vándorlott legyek ; sem Irományaimat az Iramat' példájaiért kiadni ne merészeljem : mindazonáltal czékázó szemeimmel Magyar Izlelőtudományunknak körét elnézván, és az abban találandó nötevények' és ültetmények' sopárul való tenyészését, és élettelen nyöszörgését könnyűs szemekkel látván ; —
- (20) azt is, hogy ezen előtttem nem egész ||szen idegen Öletre némi-némü behatásom vagyon, magamban érezelvén : kívántam ezen őszinte MONDOLATOT f) készíteni, mellynek tárgya : a' Magyar Nyelv' Kimiveltetésének szükséges, és kerülhetetlen volta. Nehogy pedig valaki állittományomnak lehattét kétbe vonnya ; vagy hogy én ezzel valakinek szeme'
- (21) eleibe kék gőzt akarnék tsinálni, ál-||lítja : a' Segédeket is elő-

f) Halljuk tsak ! mit ígér erről eggy magyaritván-Hazafi : «Lesznek — úgymond — abban a' Mondolatban sok régi Magyar Irolatokból, és újj Verseletekből, és a' dologhoz illő felhordolatok, lilíomlag, és rósalag leírásokkal való virágositmányok. Tsupántsak a' természetes szókkal élek abban, elkerülöm pedig a' természetlen szokat, vagy a' természet-nélkül való mondásokat. Nem sokat ért ebben a' Tótlag — és Németleg ember.»

fogom számlálni, mellyek a' fel-tett Ötleget tárgyazzák. — Te pedig oh Fébósz! ezen alkalommal éles szabású szemedet, és arczulatodnak kemény és való vonásait a' vidámságig enyhítvén; 's a' Mondákságnak mosoly szádat elfutotta bugygó tseppjeiből néhányat lihegő ajkakra bájolván — engedd: hogy beszédem' tiszta és bökkenős hangja, nem valamelly hínáros heverőhez, hanem a' tsiklándlágyságot nyaló, vadontz lotsmoj tajtékot mammoló tiszta folyam' löllyedék-jéhez hasonlítottson!

Három dolgokról czélozok a' fel-tett tárgyhoz képest.

Első tekintí: melly szükséges a' Magyar Nyelvmivelés.

Második: kivégezi annak lehtettét.

Harmadik: módjait és segédeit fedezi.

(22)

I. CZIKK.

Mi illeti az Elsőt: Rendkívül és sajátságos volna nem érezni, és meg nem vallani: mennyi mivelésen kelljen által-menni Magyar Nyelvünknek, míg azt — eggy voltaképpen megmivelt Nyelvnek lehessen nevezni.

Ha magunkhoz ébredvén, a' czammogó Időnek Századin viszszaéléptelünk, és kaczagános Szittya 'Ikreink' év-jének reggeletjére pislantunk — kik tsak a' háborkozás' édesdühös örömétől ragadtatva, mesteri gyilkolmányokat tettek; g) és kiket a' hosszas táborkozás alatt az || utálatos (23) motsok' szurtos borítéka szennyezett: nem meg kell-e' esmer-nünk, hogy minekutánn' a' Polgár élet finomságok' vegyes nyájassága izlésünket bájolván, némelly drágaság' fénnyel elménket luxusra játtszotta; ha most azoknak Szaturnószí annyi Századot viselte humorodott durvaságára visszavonat-nánk — leagyolva dühennénk alá, és szemünk nehéz héjjak'

g) Midőn t. i. hörpölték egymás' vérére a' párduczos Magyarok.

alatt beesvén tsont fejünk' udrába : a' gyengeség' pihentét nyögnénk, és ollyá lennénk, mintha a' büvölés' Tudák-aszszonyai éjjeleznének.

Ha azért a' Polgárítás' kellemjeit annyira érezzük, mintha Elyzion' viránnyán bitzegnénk : mi nagy ennenség volna ennek kecséit Utóinktól irigyleni ! — Melly szoreggy-
(24) ségben álljon pedig a' || Nyelv' mívelése a' Nem' Polgárítással : következik, hogy

II. CZIKK.

Beszédem' Második Részében nyilvánítsam. Ha Nemünk' Történeteinek Évkönyvein átalhatunk, és ötet a' szabadban, az álnok boszszútételnek kitéve, szegénységben, és az előidőnek miveletlenségében szemügyeljük : látjuk, hogy a' rideg, és sivatag Hajlag' alol kitzombolt Ikreinknek, mint jószágok és eszközeik — úgy képeik is melly kevesek, állangó sopárok, és együgyűek voltak ; és mint vagyonyjuk szaporodott, úgy gondolmányaik is, és azokat fejező szavaik inkább inkább sokasodtak, terjedtek, és szaporodtak. — Ma-
(25) gasztalódna azért Hollósi Mátyás Király, a' || Nagy ! ki nem csak birtokainak határozatát terjesztette : hanem a' Béke' csendjének szürkülettye után — midőn a' korán egygy édes Hajnal pólyáit bontrván, a' komoj setét' felhőit szét-üvrén, és a' bontzolt humorványok' közzül a' kellemes vimállyt fejteni kezdé — a' Tudományok' villám fáklyáját is Nemünkbe felszurá !

De — mit én tsak magokról a' Régiekről ? Nem sokkal hatóbb-e' állittományomnak alapittására miveletlen Eldődjeink' állapotját, és nyelvét vimállyba jött Időnk' ke-tseivel öszvehasznítani ! Egygy érzéketlen résztelenség fagyaszt-meg testünkben minden tsepp vért, és Lelkünk barna gyászban szomorog képzelődésében : mint jöttek által a' te-

merdek halmokban meredező vad havaso-||kon h) mint fá- (26)
 raddal gyűjtögették a' vadonnak forgáts-szeprét, 's a' komoj
 fenyesek' zúzós ágait a' sziklák' görtsös martjain — a' di-
 dergő éjjezet' hidegjének enyhítésére, rongyos köntöseiknek
 czondrái alig fedvén pöreségeket! Mint oltották szomjokat
 néhány vénhült fá' alatt a' folyamnak lotsából; mint tük-
 rözte üstökös képeket a' tó' hínáros színe! Mint mentek min-
 den győzhető hadi erköltsök mellett, a' körülök pezsgő áská-
 lódó kémfellegek között, a' Fődirákságnak, és Tudákosság-
 nak esméret-||lensége miatt nyakra 's főre veszedelemre; mint (27)
 veszték folyárokba a' Vízépítések' nemtudása miatt — szó-
 val: tsuda, hogy annyi búval nyomozra, nem lettek tellyes-
 séggel más idegen Nemek' tiporványi!

Vagyon ellemben okunk magunknak örvendeni, és
 mostani állapotunkban szerelmeseknek lenni, ha a' mai
 l'udai és Pesti Városnak, s' Hazánk' más Főhelyeinek ma-
 gassan felkapó Palotáira i) tekintünk: mellyek izes bőkezű-
 séggel kipipesítették; mellyeknek kapuszabású ajtai, és ab-
 lakai felett redősrántzos leplegek puffadoznak — falai hallat-
 lan érdemü festésekkel büszménykednek; szóval, mellyekben
 a' Napkeleti, és Ara-||beszk-iz a' Nyúgotival a' legnagyobb (28)
 kellemmel van összezaggyálva. Ha belépünk azon Angolly'
 inyire szabott kies kertekbe, mellyeken keresztül kóválygó
 csatornák felett a' vizifák boltot borúlnak; ha elnézzük,
 mint mulatoznak ezekben enyelgéssel a' sűrű erdődzet' nyil-
 lámjai között édes Bájnénk; mint üvöltöz puha testeken
 nyúlámló slepjek; mint haboznak susogva nyakaikon cso-

h) Mellynek suhadar szálai a' fennlebegő Istenek' országát érik.
 Ha! mint ekhöz az órákra hangzó üreg-öböl' ordított torka a' dühe-
 nésre! — ha! mint omlanak-be rendüléssel a' kongó barlangok'
 rémittő boltjai! — ha — ha — melly dörmögéssel — melly roho-
 gással — ha!!!

i) És a' Mennytáros boltorok' szobraira.

móba omlott selyem száljaik ; melly édesden heveredett nyulámba dülnék a' kőszál' alá dült árnyék' bosszujára, a' napos pamlag' zöldellő zsámolyán ; — és mint meg annyi
 (29) Nimlányok k) pijhe szárnyakon re-||pülvén a' bőv' üregébe, és öröm-élet' özönével hijjábavalósítottván, gyengéded hiúsággal miképp' huppáltatják a' Napnak kíváncsi sugárit pongyola mellyeknek dörömbölt fedezetén ! l)

De, hogy forda nélkül szóljak — tekintsük akár a' komoj es erköltsös Tudományokat ; akár a' csinos, és kápráztató foglалású műveket, ha őszinték akarunk lenni, megkell vallanunk : hogy ezeknek eddig lett kimivelése nyilvánossan alapítja állittományomnak lehattét. Halgatok a' villon fellyül ülő fő Valóról, és az ájtatosságot tárgyazó Iramatok-||ról : mivel Tudományunknak és Nyelvünknek ezen része (Eldődjeink' kegyeszék' ditsősségére mondódjon !) m) több évektől fogva legnagyobb szorgalommal mivelődött. Terek az Okértekségre. — Ennek tárgyai nem tsak az égen függő, és karingoló ragyogó Gömbök n) hanem minden
 (31) Önnözetek, Valólatok, Jelenle-||tek, és Tünletek is, mellyek a' Végtelenletnek teréjén lettenek, — ezeknek állasztó részeikkel, miséglő okaikkal, módi vagyonságaikkal, önnözeti ter-

k) Delinkék, vagy Tündérkéek, — kik legázolván magokról takaró lepleket, és felbolydulván álomhonnyokból, szökétselve tűnnek az öltöző pompaműhely elébe — így áldoznak a' Természetnek tsalta szint — így tsintalankodnak, vagy széplődnék, és oltárok a' Toalett.

l) És a' töröngyölt nyoszolyák' puha gyürömlésén.

m) Noha elszonkolyodik az ember, ha azon Rajlódóknak számszerét megolvassa : kik ez előtt egyy-két százszakával, ellenkező véleményeikért, 's erköltseselő fenektételeikért a' Vallásmotozásnak Vértanuivá lettek.

n) Mellyek között megkülönböztetik az Égészek a' Derünnyét és a' Szendert, Kuntargontzát, Pajddákat, Héznákat, és Gedeméket ; a' Serkenetet és Alkonyt, úgy a' Világ' nagy Műveménnyén mottzatlan álló fénytesteket. Ezeknek tudatján feneklik a' Naprám is.

mészetekkel és létetvényeikkel együtt; mellyeket az oklótetheetség azon Valólatoktól, mellyeknek jelenléte érző szertete-meinket megilleti, hozzálmányaikkal együtt különöl. o) — Ide tartozik a' Ter-||mészetedmény is, p) az Ásványokkal, (32) Zötékkal q) és Érzényekkel együtt; ehez igen nagy kötöléke van a' Titkátsoktól nagyraült Testmagértékségnek: melly-nek a' Lakáladalomnak boldogságára befolyó más kamat-jait elhalgatrán; tsak azok is, mellyeket Szerácsaink a' Szeredekben használnak, elég tanúmányúl szolgálhatnak. r) ||

A tsupatudákságnak, külketudákságnak, és mosztony- (33) tudákságnak tömkelegeibe méllyebben belé nem czombolván s)

o) Ide tartozik a' Termész — és Tündérvilágértékség, amannak Föd — Ieble — Villó — és Égértékségével; emennek Szám — Véglet — Végtelenlet — és Tellemtudákságával — Lönyödményével, 's Gondtökeletjeivel együtt. — — A' Födértékségben a' Födi testek kétfélék, fojósok és nemfojósok; amazok átallyában Fojókányoknak, ezek Államlósoknak mondatnak, — mellyek viszont vagy szertetemesek, vagy szertetemetlenek: és ezekből az Ásvány — amazokból pedig a' Tsetses, és Hüllöesmérettségek származnak.

p) A' természettől, mellyen értjük a' Teremtvénynek az ő önnön maga mivoltaként alkattatott 's tulajdonságosittatott állattságából kikerekedő munkás Erőösszeseségét.

q) P. o. a' Fagyapju, mellynek felmunkálásával kivált az Osztyákoknál sok Szováták, 's Mozványok foglalatoskodnak, 's belőlök iratos karmantyuk, 's kolosmák készítettnek.

r) Illyen a' remekelő Természetedményben a' Berzegenység, az enyhéreg, a' virits, siker, borlelke, a' tejvaj, és egyéb élőeszközös kihuzatok, kihozatalok, és tsinálmányok; — a' fémkör, nehézmértze, a' tsorgalag és tömény, — az aranydad, dárdafeány 's a' t.

s) Innen ázolog a' Teréjtudákság, hova tartozik a' Kög, mellyel — így fejezi-ki magát egygy tudákozságos Letzkéket járó: «már tudok rajzolni köböket, tzővekeket, hengereket, és asztalgokat — — és a' Földmérésben nem soká mesterleg leszek, mert az én eszem madárlag; de azt annak is köszönhetem, hogy a' Tanítóm nem tökeleg és számárlag, hanem Plátólag — — Ugyan ezen Tanító magyarázza az Egilátszatokat 's Tüneményeket, és tanítani néki játszat. Nekem

- (34) nézzen meg valaki tsak egy Ját-||tábort, és bámúlással fojja tapasztalni: miként egy Tábornok' vezedezése alatt, egy egész Tömörben hemzseregvén, vagy Hemzserdébe, vagy Cso-pordába — többet mint nyoltz vagy kilentz-száz lódarabokat a' rajtok lévő Lovanczok, kik pedig többnyire tsak Had-rontzok: egy parancsszóra jobbra balra, külömbféle hosz-szátákra, t) négyegletekre, és tömpögletekre hölyköltetnek. Mit szóljak az egész Várdának a' szurdantsokkal, tsőgyil-kokkal, és kivált jelségesen a' Rontsárdal való gyakorlat-(35, 36) tyáról? u) — || Így az egész Érzedménynek, Nyelvrém-||ségnek,

is nagy tetszetem van ezekben, és nem lesz addig nyughatom, s szü-netményem, míg ebben a' szép Tudományban nem lesz boldogulatom».

t) Vagy vonatokra.

u) Ezen Ötletnek kimerítésére Jegyzetet érdemelnek itten az Or-szág — Elő — és Vároltatom; a' Hadseregész, Hadszakasz, Zsu-gorgatotthadsereg, Számtalan, Tsapat, és Tzimboraság. Állanak ezek Lepkekatonákból, Ármásokból, 's hatzúkás gyalogokból. A' Baj-segedelmek Főtisztjeiket, a' Hadszükségsszekerek pedig magát a' Tábort kísérik.

Az Ütközet előtt egy okos Magánországglomány, vagy tsak Igazgatomány is, az ellenkező Országglományhoz különölt Tanátsvé-gzésben kimunkált Bizományokkal szokott küldeni Követeket. Az alatt is Birodalma' beljében, a' nyugodalombizgatókat Magakinyilatko-ztatása, Záratlanvégzések, és Kerengőutmutatások által gátolja. — A' Régesztendőseket Kötlevelek mellett felkérvén, a' megrendelt Nép-rohanást általok ürögforogtatja. — Tanyarévjeit falka Fő — és Másodrangú-hajókkal megrakja; a' Nagyokból Tengerügytanátsot rendel, 's mind birtigazainak 's külbirtokainak védtére, mind az el-lenség ellen kezdendő Törekedeményre készül. Tengeri népét a' poron-gok' kikerülésében, a' területes terhes lövésekben; Porontóit a' Lídér-tzek' készítésében, az ágyuk' letarolásában; Tisztjeit az elmerajzola-tohban, 's a' Mesziróval való élésben gyakorolja.

Ha mind e' mellett is az ellenkező Országglomány semezzemmás maradna: tüstént minden Felszékekre, még pedig Rangdíj fizetés nélkül mottzatlan gyökérhiszemű Férjfiakat adjon fel — Pénz-kupe-tzekkel végezzen; a' némát, fonyart, irritárt minden tanúírásokkal,

Nyutszamságnak — szóval : az || egész Tettsziczének *x*) teréj- (37)
 jeiről felhordott okalapokkal is előjöhetnék, ha magamnak
 Lelkiesméretet nem tsinálnék, || vagy Olvasóimat hosszas- (38)
 mommal túrmészekké nem tenném. — Erről tehát tsak egygy
 vágtsót nem említvén többé, veztem személlyeket a' Művö-
 delmekre ; a' Teremlettárházokba, a' Tántzodalmakra :
 holott kellemmel tellycs Hölgyeink *y*) majd aprósdit, majd
 magongót, majd vigallitzát ugrántsolnak ; a' Lakodalomba,
 hol zengemény vagy muzsikösszönősi tsiklándja füleinket ; ||
 vagy a' Szomoróza leverettetésén esett lelkünket álmozza. — (39)
 És ezekből a' következővénynek folyamatatását magokra az
 Olvasókra bízván : átlhadok

és Szunádjaival egygyütt a' had' néztárgyán túl szállitván. Vártva-
 gyonait előre bátorságosítsa, Nyilatkozatait kettőztesse ; hídfejeket,
 ágyúpadokat, kórházakat állítson. — Ha a' sereg előre huzalkodik,
 nem tsak Szárguldók, hanem Lábadázók is szoktak az ellenség' nyug-
 talanittására küldtetni. A' napirmányok és napiparantsolatok a'
 Főtanyán adatnak-ki ; 's ha az előlesek az előrállók közt vidor-
 tsaták történnek : a' kellőközépnek is pattantyú' marczongó tüze
 alatt egész nyommal kell mozogni latorkertjeikben. A' Lovagok rend-
 szerént a' jobb és bal horpaszokat fedezik — a' Gyalogok párhuz-
 mosan több szerekben, majd kotzkalapokban állnak ; mellyekből ki-
 veretvén, magokat néha kardóttával, és gántsfákkal védik. — Végre
 a' leagyoltatott Had, sebeseit, kommogóit hátrahagyván, vagy meg-
 futam ; vagy a' győztes félnek magát — a' környülményekhez szelt
 állományok' szuradékjainál fogva — felalkudni kéntelen.

x) Hová vitetik a' Mondákság, Betü — Szép — és Fődirákság ;
 az Itékség, Kömetszékség, Festékség, és Szinmártákság.

y) Kiknek piperés Testek mellett mezítelen karok függenek, és
 lágy markolással szoritják magokhoz hóhumorodott slepjeket. Némellyek
 világos színekkel fantazéroznak ; mások setét selymekkel méltóságosit-
 tyák bántesteiket — majd öszverántzolt szemöldökök — majd ki-
 feszuült homlokok jönnek elő, reájokhomló hajfürtökkel, — és ezeknek
 höngörts Rolljok fodros szálai közül katsongatnak a' tüzelő, vagy
 gyilkolódnak a' felmeredt szemek.

III. CZIKK.

Mondolatomnak Harmadik és utolsó Czikkjére. Hogy pedig onnan eredjek, a' mi ezen egész Értékségnek alapja — érezvén, mennyi hibázik Nyelv-mivelésünk' kiegészítésére: igyekezem elsőben is azon gáncsot felvilágosítani, melyet a' Deák Nyelvhez való ragaszkodás, némelly Nyelvemeseknek fejekben terjesztettel. Én ugyan nem kívánom magamat valamelly éles vérű, de a mellett tsak felületes értékségű Bajtársal az ellihellésig öszveközdelni; arról mindazáltal jót-
 (40) *állok, és állítottományom' sike-||rébe fejemet kötöm-fel, hogy ezennel igaza nem lévén, ha még olly nagy Ügyész volna is e' perben, tsak ugyan ő fogná a rövidebbet vonni. Igaz ugyan az, hogy mins a' mohón kapó, úgy a' késedelmesen irtózó — eggyaránt röviden jönnek: de mind ezek mellett is nem egyéb Oskolairókalkodásnál, a' Latánnyelv, bilintseit annyira nem kívánni kivetkezni. — Minek nekünk az idegen hangozatú Secretarius, Negotiator, Chemicus, Apotheca, Notarius, Guillotin 's a' t? mikor ajjkink' mozdu-lattyával eggyezőbb hangú Titoknok, Alkúnyok, Titkács, Szered, Tábirász, Nyaktiló 's több hasonló helyes szóval élhetünk.*

Ugyan azért, hogy Tárgyamhoz jobban közelüljek:
 (41) *legelső, 's legfőbb-eszköze lenne Nyelvünk' kimivelésének,|| ha mennél előbb eggy tökéletes Szótár készitődne. z) Férj-*

z) Eggy Myelv-mivesnek nem elég tsak a' foglaltsokra, 's önnön-gősökre rigyázni; hanem tudni kell még a' kevésbé szokásos kifeje-zéteket is. Ezen szempontból szabad legyen itt egynémellyet megem-líteni, az Abda' rendi szerént; apród, arányosság, balhapohár, be-égetthim, bizvátság, böltskö, dögenyeg, eggyügyüfogadás, elmészfutó, előszönyeg, engedmény, erdi, faragmány, fitzko, fonákság, főtág-részek, garad, gira, golyó, gulats, gunymevezet, hagyomány, hang-

fiak nem ditsvágytól, hanem Hazaszeretettől hevítve, Tudománnyal ékesítve, előitéletektől menekedve: mint megannyi Tudományos Képmutatók, egész Nemünköt Tellyedelmet || (42) nyerve — Köröntzék által közönölhetnék egymással Jegyzeteiket; és a' szóknak többsége által javallottabb Fejezéseket rendbeszedvén időnként eretztethetnék. — Ugyan ezen szempontból az előidőbeli Iramatokát, még az azokban || ta- (43) lálандó elavultabb, és pessedező félben lévő Szolekesmó — szókat is, mint is Hazánknek külömbféle tájain gyakorlatban lévő Szóllatokat — ujjabb reszelő alá kellene venni. Ez melly adalozó kútfő lenne: megtettség a' Némek' példájából, kiknél az Oszterákok, Bajorok, Poroszok, és többek — mennyire külömbféle szájmódokkal birnak? még is azon egy tudós Nyelvet írnak, és olvasnak.

Ezenkívül a' legelső Tanódától fogva, minden Tanodalmakban, Társadalmakban, sőt a' Mindenmennyedelemben is, az Abdától fogva minden Kézkönyveket Anyanyelvünkön kellene kikészíteni: Hazánknek Költőit, j) és a'

osztály, hunyor, iktatás, ingyenvételü, intézet, irtalmatosság, irtigvetekedőné, karits, keresztelest, kéret, kezesskönyv, komorna, kopátslák, kő, kömlöd, körtér, köszöntő, lam, láttárség, légely, levélkövetés, maszk, másrétel, majtz, megy, méhets, mozgásejtés, nagybíró, nemany, nemesülés, némség, névtestér, og, orom, orotcány, ömölt, öreb, pakilints, pete, piom, pintzekirállyné, porongyó, rásza, récszer, rökönnyödés, sikátor, szárazbéllyeg, szakmány, szellőtse, szélviz, szerelemgyermek, szomorjáték, szörnemény, szörnnyeteg, szü, v. sü, szipoly, talp, tettemény, tartalom, tsárnak, tsets, tudalom, tzele, tzobók, udvarlás, utdlság, ügyelet, ük, üszk, zsebbegeny, zemes, jámborat, jótett, valaholottolás, vérér, rigadalom, viszfigyelés, viszhany, 's a' t.

j) Nevezzelek-e' Titeket? ti kevesek! — Szép környe Tokájnak, mártsd pollyád' szebb örömebe azon képzelmész' Lelkét, kinek Morálja megengedi: hogy Író-társát

Csipd, döfd, rugd, valahol kapod a' gaz latrot; az illet (ő mondja)

Ütni, tsigázni, 's agyonverni nevetve szabad.

- (44) Né-||pet felvilágosító szelided érzeményekre gerjesztelő Románok', és más szírképző Repülőírók' Szerzőit — jutalom-tételekkel, vagy valamelly tisztesség' dandárjának Érdem-jelével, 's Czimerjével kellene gedélni v) hogy Nyelvünk'
- (45) ékes || szóllásának tsergedezni kezdő tsermellyit elmés miveinknek árjával pennánk' méltósággal duzzadozó nagyságára nevelni törekedjenek. — Mellynek hogy Utóink örvendhessenek: kívánom, ezen Iramatomnak minél több példa-
- (46) mánnjai Hazafitársaink' kezekbe hatván — ne-||mes Magyar Verseket az enyimhez hasonló lángolatba lobbant-hassák. Mondoltam, vagy — Zungottam.

A' Szittya Tünöngyének minden Alagyái, Lantolagjai, Danái, 's Mezengyei közt — a' ki a' kegyetlenül szépet nem tompa érzeni — leginkább e' Stantzáját irigyelheli:

A' padon a' matska ment HA végig,

A' suton ha czintzogott — egérke 's a' t.

v) «Méltán is: mert a' Könyvet jól magyarítani, nemesebb dologítás, mint a' madzagot sodorítani, a' posztót nadrágitani, a' deszkát asztalittani, az árpát seríteni, a' szilvát pálinkittani.

«Ha én Nyelvmives leszek, így hektikába sem esem, mind a' vén Kőmives, ki tsak a' sok köhögést miveli — — sőt reménylem, hogy a' Nyelvmívelés engem meg Szolga Birósit, sőt meg is Viczé Ispányit — — Óh melly szép köszönetelő Mondolatot hallanak én tőlem az én beiktatásomkor a' Vármegye' Házában; hasonló Butsúzatot fognak hallani tőlem az én eliktatásomkor; — a' millyen örömmel iktatnak be, olly örömmel iktatnak ki.» — A' mint szóll a' fentéren-tett Magyaritván Hazafi Hunyadi, Kedves Barátjához irt Levele' utolján. Lásd Püsp. Él. 234. l.

HIRESZTELÉS.

(47)

EGGY tudatomtól még eddig tündéritett Irónknak, a' Magyar Nyelv kimiveltetéséről irt Mondolat-Czímű Iramattya általam Ajánlat-Levéllal, és Vezérszóval kísértetve; legsül pedig Jegyzékekkel megbővitve készen van, 's csak sajtót vár.

Belbecse külczimjéből is kétlhetlen, úgy, hogy akármelly Itékes Beszélettudósnak próbáját kiálhatja. Ugyan is, az Anybeszélletnek megtisztalásán 's kiszélesítési kinézetjein kívül, Előzménnyei ennek az egész Tündér — és Tünetvilág is, az Ok — Erkölts — Villó — és Földgömbértékséggel; a' Betű — Tsupa — és Moztonttudáksággal, 's az Esmérettségek' külömb Rekenczeivel együtt. Elő-||fordulnak ebben, most rendszerben, (48) majd pótul, a' Tettsziczének több nemei; úgy a' Művödelmek — Orgonajártók — a' Kétlaku — a' Rontsárd — Nehézmérce, 's több e'félék is. Külmiképsége nagyobb tizenkettöd rét lészen, Angyalbörbe kötve, ügyes Öntőtől nyert betűkkel, 's a' legtsiszoltabb izzel nyomtatva; — csakhogy az ivek' számát előre meg nem határozhatom.

A' lesz rám nézve szorgomnak, 's azon fáradnak — mellyel a' televény Műszókat, a' különölt szójáratokat, szájmódot, vagy a' már pessedező félben lételező szavainkat, 's ezeknek gyökeit felfütyészttem — legbetsesb viszjutalma: ha a' Haza' Atyái bőkezűségeket nyilvánítván, alkalmat nyujtnak arra, hogy ezen szorgszerényem' ritka, 's Földemiim' tudtára is első Mive, mentül nagyobb Hamarral és Csinnal közvimályra léphessen. Hiszelékeny vagyok, hogy minden Rény — || 's érdemteli Hazafi, kinek Nyelve' kitsiszolása szívéen fekszik, Moe- (49) ezenászi buzgalommal fogja gedélni feltétemet. Annyival is in-

kább: mivel képzelmeszi gőgöm a' rendes előfizetés' kizsarolását tiltja; e' mellett a' példamányok' árrát, jelségessen ilyen ritka Szófektetéssel, 's Nyósténittéssel szerzett munkában felszabni, vagy tsekély behatásommal tö'sérkedni pullyátskaságnak tartottam: hivatalbeli hulladékomb, vagy tsorogtseppem pedig annyi nintsen, sem magam eránt olly sanyar nem vagyok, hogy — a' melly Iramatokkal Éltem' kalitkás órájit öltem, azoknak elterjesztésére (a' várt repkényes pohár helyett) — még több száz Tünetforintjaimat is vigyázatosan szereztessem.

Mindenkinek ezen arányra önkéntes akarmányból nyilvánítandó szabadajánlattyának előjegyzékéül szolgál egy különös Tüntető. — Példányul ideszurjuk az Ajánlatlevélnek vég-|| (50) szakát is.* — Költ Crispia' Várában, a' nagy Veteményedelem' mellett, 1813-dik Esztendőben, a' Magyar Hőseknek Felülése' miatt, mivelésbe vitt Mindenés Gyüledelem' Napzatján.

a' KIADÓ.

* *Lásd azt egészen ezen Könyvnek elején. — A Szabadajánlatokért végre — nem állhatom meg, hogy itt elhalgatott Moecenászimnak tartozó Hálám' adóját le ne fizessem: Éljenek ők a' Haza' díszére, 's Nyelvrünk' virágoztatására sok Évekig! Kegyelejk, 's kegyeltessék másokkal is Munkátskámat, — mellyel (ha Előérzem meg nem tsal)*

Győztem! — lerázták ezombjaim a' fővényt —

Izzadt fürtyeimen szent olajág lebeg;

Nevem' kivívtam melly porából,

'S által adám Maradékaimnak,

— — «Melly diadal! ri kevély dicsősség!»

Berzesnyi.

S Z Ó T Á R,

(51)

A' Nyelvmívelők', szorgszerények' által, részint termesztett, részint öltöztetett új Magyar szók' mostani helyesített Jelenteteinek értésére.

A.

*Abda. *Ábéce.*

Ádáz. *Vérengező, dühös.*

Adománylevél. *Donatio.*

Agfa. *Vén fa.*

Agtölgy' lábánál. *Vén tölgyfa tövében.*

Ágyugömb. *Ágyugollyóbis.*

Ágyupad. *Batteria.*

Akarmány. *Akarat.*

Akhátzgyer'kek. *Ifjú ákhátz fátskák.*

Alagya. *Elegia.*

Alak. *Kép, forma.*

(52)

*Alapittani. *Fundare, statuere.*

*Alk. *Elementum.*

*Alkalom. *Alku. Aptitudo. Occasio.*

Alkony. *Napnyugot. Az andalgó Fantáziának elszenderedése.*

Államány. *Conditio.*

Államlós. *Consistens.*

Álláspont. *Standpunkt.*

*Állasztórészek. *Partes Constituentes.*

Állattság. *Consistentia.*

* A * azt jelenti, hogy az illető szó benne van a Mondolatnak Szentgyörgyitől eredő kéziratában. (V. ö. fent 13. l.)

- *Allittomány. *Assertio*.
 Álomhüvelyezés. *Álomfestés, fillentés*.
 *Ángolly. *Anglus*.
 Angyalbőr. *Angelica, Tarka papiros*.
 Angyalné. *Foem. Gen*.
 Anybeszélet. *Grammatica Hung*.
 Apród. *Tyro. Gyermekek*.
 *Aprósd. *Minuette*.
 Arány. *Scopus*.
 Aranydad. *Aranyhoz hasonló értzelegy*.
 (53) Aranyüstök. *Szőke haj*.
 Ármás. *Gens d'Armes*.
 Árny. *Árnyék*.
 Árnyéklani. *Árnyékozni*.
 Asztalg. *Trapezium*.
 Ásványesmérettség. *Oryctologia histor*.
 *Átlohadni. *Tsendesen általmenni*.
 Atkupidolni. *Megsebhetni, szerelembe ejteni*.
 Átküzdeni. *Általverekedni, hatolni*.
 Atyfi. *Atyafi*.
 Ázologni. *Emanare, consequi*.
 Aztat, Eztet, Aztotat. *Azt, Ezt. Id, hoc*.
 Ázur palota. *Kék ég*.
 Ajánlatlevél. *Ajánlólevél. Dedicatio*.
 Avatlan. *Non adeptus. Uneingeweih't*.

B.

- Balhapohár. *Dormitorium. Schlaftrunk*.
 Bámtest. *Gyönyörű testalkat*.
 *Bátorhogy. *Jóllehet*.
 Bátorságosittani, *Bátorságba helyeztetni*.
 (54) Báj. *Reitz*.
 Bajlélek. *Nyomorúlt teremtés*.
 *Bájn. *Holde Göttin*.
 *Bajor. *Bavarus*,

- Bajzó. *Bajthozó.*
 Beégetthim. *Encaustum.*
 Befülezni. *Erővel behuzni.*
 Begyeskedő. *Szerető. Spröde.*
 Behatás. *Penetratio.*
 Beképzéserő. *Einbildungskraft.*
 Belbecs. *Belső becs.*
 Belje. *Belső része.*
 Benyomat. *Impressio.*
 Berzegenység. *Electrisatio.*
 Beszádlani. *Száját bedugni. Obturare.*
 Beszélleti Nemzettség. *Genus Gramm.*
 Beszéllettudós. *Grammaticus.*
 Betűirákság. *Orthographia.*
 Betűtudákság. *Algebra.*
 Birtigaz. *Jus. Jussa valakinek.*
 *Bitzegni. *Sétálgatni.*
 Bizatlanság. *Bizodalmatlanság.*
 Bizomány. *Auftrag.*
 Bizvátság. *Securitas.*
 Bogátsfő. *Bogátskóró, kórófej.*
 Boltor. *Filegoria.*
 Borága. *Szőlőveszsző.*
 Borlelke. *Spiritus vini.*
 *Bökkenős. *Percellens, Momentosum.*
 Böltselkedmény. *Philosophia.*
 Böltsesítő. *Oktató, böltsétevő.*
 Böltskő. *Lapis Phil.*
 Böröndő. *Láda, Coffre.*
 Bővitmény. *Bővítés.*
 Bővülmény. *Bővülés.*
 Bugond. *Baj, gond.*
 Buliklani. *Búgni, turbékolni.*
 Buszomor. *Bú, szomorúság.*
 Buzgalom. *Buzgóság.*
 Bűnkementze. *Purgatorium.*

Büszménykedni. *Büszkélkedni, fényleni.*

(56) *Büvölés' Tudákaszszonyai éjjelezi. *A' Boszorkányok járnak rajta.*

C.

Cousiném. *Cousine, Fr. Szó. Amitina mea.*

Csecsesesmérettség. *Zoologia hist. Mamm.*

Csin. *Csinosság. Cultura.*

Csókdosni. *Csókolgatni.*

Csókpengés. *Csók tzuppanás.*

Csorogtsepp. *Accidentia, Sóresz.*

Cyane. *Búzavirág.*

*Czékázni. *Széllyeljárni.*

*Czikk. *Czikkelly. Paragraphus.*

Czimboraság. *Compania.*

Czimeres Levél. *Litterae Armales.*

D.

Dana. *Dall. Nóta.*

Dárdafény. *Piskoltz. Antimonium. Spieszglanz.*

Dédős. *Jóbapa. Atarus.*

Delinke. *Nympha.*

(57) Derék. *Nagy ember — bölts.*

Derünnye. *Hajnaltsillag.*

Diadal. *Diadalom.*

Diszlett. *Elsültt. Successit.*

Ditstelen. *Ingloriosum.*

*Ditsvágy. *Ditséretre való vágyás.*

Dolgozáserszényke. *Strickbeutel.*

Dologiság. *Neutrum.*

Dögönyeg. *Stíletes páltza.*

Dömötki. *Veres tafota.*

Dörgő. *Jupiter.*

Duska. *Hospitii haustus.*

E.

- Egekbeötlő. *Igen magas.*
 Égértékség. *Uranologia Phil.*
 Égész. *Astronomus.*
 Eggyűgyü fogadás. *Votum Castitatis.*
 Égrekelni. *Emelkedni.*
 Égtartó. *Igen magas.*
 Ék. *Ékesség.*
 Ekkédig. *Eddig.* (58)
 *Eldőd. *Antecessor.*
 Életfekvés. *Sors. Lage.*
 Elférjesedni. *Férjhez-menni.*
 Elhullani. *Eggy embernek hadban elesni.*
 Eligértszó. *Igéret, fogadás.*
 Ellensully. *Gegengewicht.*
 Ellenték. *Tárgy, Gegenstand.*
 Elmerajzolat. *Planum. Entwurf.*
 Elmészfutó. *Absurdum, Chimaericum.*
 Előérzés. *Vorgefühl.*
 Előeszközös. *Organicum.*
 Előgondoskodás. *Providentia. Vorsorge.*
 Előkép. *Vorbild.*
 Előképzelő. *Subjeetum.*
 Előles. *Vorpost.*
 Előoltalom. *Avantgárda.*
 Előpillantat. *Mézes madzag. Az új házások' elsőbb édes órái.*
 Előrálló. *Piquet.*
 Előszőnyeg. *Vorhang.*
 Előterjesztés (az) Tartománnyán kívül fekszik. *Nem lehet le-* (59)
írni, vagy kibeszélni.
 Előtörés. *Iparkodás, igyekezet.*
 Előtudás. *Vorwissen.*
 Előzmény. *Tárgy. Objectum.*
 Előjegyzék. *Praenotatio.*
 Eltolni. *Elszakasztani, távol ejteni.*

Emberaty. *Isten.*

Embercse. *Szegény, alávaló ember. Homuncio.*

Emlék. *Monumentum.*

Engedékeny. *Engedelmes, hajló.*

Engedmény. *Cessio.*

*Ennenség. *Egoismus.*

Enyhely. *Enyhülés helye. Asylum.*

Enyhéreg. *Plántából főzött spiritus.*

Érdempoltz. *Honos.*

Érdemtel. *Érdemmel tellyes. 'Tsak olyan, mint panaszteli, hajfürtteli, 's a' t.*

Erdi. *Fakéreg' rância. Fa' ere.*

(60) Éréntett. *Irt, említett, p. o. a' fentemlített esetben 's a' t.*

Éretztetni. *Sancire. Civitate donare.*

*Érezelni. *Follycást érezni.*

Erköltseértékség. *Philosophia Moralis.*

Erköltseselni. *Moralisare.*

Erőösszseség. *Complexus virium.*

Erőség. *Erő, fontosság.*

Erőtellyes. *Erővel tellyes.*

*Értekség. *Disquisitio. Commentatio.*

*Érzedmény. *Aesthetica.*

Érzelem. *Sensus. Gefühl.*

*Érzény. *Animal.*

Esemény. *Történet. Casus.*

Esmérettség. Értettség, Tudatság, Értékség, Tudákság, *Ersistentium in mente Cognitorum, Intellectorum, Scitorum; distinctius Intellectorum, distinctius Scitorum Complexus — Scientia.*

Estasztal. *Vatsora. Nachtmahl.*

Észok. *Principium.*

(61) Eszmélet. *Gondolat, képzelet.*

*Év. *Időkor. Aevum. — Esztendő.*

Évődés. *Belső fájdalom, törődés.*

Évésxiváncs. *Appetitus.*

Évevittés. *Idősítés.*

*Évkönyv. *Annales. Krónika.*
Évszak. *Epocha. Időszakasz.*

F.

Fagyapju. *Pamut.*
Falka. *Számos p. o. esztendő.*
*Fárad. *Fáradság.*
Fáradalom. *Fáradság.*
Faragmány. *Faragott kép.*
Fajbeliközlés. *Nemü Tudósítás.*
Fegyelem. *Fenyíték.*
Fehérszeméllnyédeszka. *Dambrett — Ostábla.*
Feladni. *Candidare.*
Felalkudni. *Capitulare.*
Felbolydulni. *Felkelni, p. o. az ágyból.*
Feledség. *Feledékenység. Vergessenheit.*
Felépüléskönyv. *Erbauungsbuch.*
Felejtésbejutás. *Elfelejtés.*
Felévétenni. *Megkedvelni, szeretni.*
Felfelriadt Lélek. *Furdalódó, nyughatatlan elme.*
Felfejtődzet. *Evolutio. Ausgang.*
Felidézni. *Életre hozni.*
Felkent. *Költő. Adeptus. Eingeweiht.*
Felkéregetni. *Hivogatni.*
Fellyülmérni. *Lenyomni. Überwiegen.*
Felmeredt. *Felfüggesztett, nyílt, felnéző.*
Félretsapás. *Kitérés.*
Felszabni. *Drágára tenni.*
Felszék. *Hofstelle.*
Féltékeny. *Zelotypus. Eifersüchtig.*
Feltét. *Czél, Szándék, Feltétel.*
Feltsókolni. *Megtsókolni.*
Felüleges, *Felületes. *Superficiarius.*
Fellüllepni. *Elborittani, önteni.*
Felülni. *Insurgere.*
Fémkör. *Lámpás.*

(62)

Fenekleni. *Fundari.*

Fenéktétel. *Principium. Grundsatz.*

Festékség. *Ars Pictoria.*

Festengetni. *Festegetni.*

*Fejezni. *Magyarázni, előladni.*

Fitzkó. *Stutzer.*

Fixálni. *Megállapodni, állapittani.*

Fogláts. *Syllaba.*

Folnagy. *Majoros, Gazda.*

Foltatlan. *Correct.*

Folyadék. *Consectarium.*

Folyam. *Follyóvíz.*

Fonákság. *Viszszátság. — A' vart ruhának viszája.*

Fonyar. *Királyipáltza. Clenodium.*

*Forda. *Tropus, Fig. Rhet.*

Forrat. *Forrás. Quelle.*

*Fojár. *Follyó-víz.*

Fojókány. *Fluidum.*

Földgömbértékség. *Globologia.*

*Fődirákság. *Geographia.*

(64) Földemi. *Patrióta. Földi. Landsmann.*

Főranguhajó. *Linien-schiff.*

Főtagrészek. *Hauptbestandtheile.*

Főtanya. *Hauptquartier.*

*Fővalóló. *Summum Ens.*

Főveg. *Süveg.*

Függelék. *Appendix.*

Fülmile. *Fülemile.*

Fütyészni. *Kutatni, fürkészni.*

Füzet. *Tsomó, darab.*

G.

Gántsfa. *Verhaue* — mikor az Erdőt az ellenség előtt bevágják.

Garad. *Lábos, Tiegel.*

*Gedélmi. *Allicere.*

Gedemék. *Tsillagzatok, Haedi.*

Gépelyezetű. *Organicum.*

Gira. *Magyar szó, tesz Márcát.*

Glüczy. *Glycere.*

Gobócs. *Golyóbis.*

Golyó. *Golyóbis.*

Gondnyom. *Gondviselés' útja.*

Gondolmány. *Gondolat.*

Gondtőkelet. *Subjectum.*

Góthfal. *Gothusok' épületeinek maradványi.*

*Gömbe. *Sphaera. Égitest.*

Gömböly. *Sphaera.*

Görtsileg. *Görtstől bántva.*

Göts. *Tsomó, fojtó, hurok.*

Gulats. *Pusztá, kopár.*

Gúnynevezet. *Tsúfnév. Spitzname.*

Gunyor. *Gúnyolás.*

Gyarmat. *Szállítvány, Colonia.*

Gyáspad. *Schaffot.*

Gyenge. *Gyengeség.*

Gyéren. *Ritkán, néha.*

Gyermekeit elvesztette. *Gyermekei elhaltak.*

Gyilkolódni. *Általjárni, megthatni.*

Gyökérhiszem. *Principium.*

Gyök. *Gyökér, Radix.*

Gyöngyölni. *Borittani, takargatni.*

Gyönyör. *Gyönyörűség. Gyönyörű.*

Gyúrni az Isteneknek Zsámolyát. *Esedezni az Isteneknek.* (66)

Gyüledelem. *Gyűlés, gyülekezet.*

Gyűrömlés. *Gyűrődés, hajlás.*

H.

*Háborkozás. *Háború, tartós had.*

Hadrász. *Verbungos.*

*Hadrontz. *Rekruta.*

Hadseregrész. *Contingentia*.
 Hadszakasz. *Feldzug*.
 Hadsükségszekér. *Munitziós szekér*.
 Hagyomány. *Legatum*.
 Halálsujtás. *Haldós tsapás*.
 Hálás. *Háláadatos*.

Halkva. *Halkal*.

Hangbetüzet. *Cotta. Die Noten*.

Hársallée. *Hársfák alatt való sétáló hely*.

Hason. *Hasonló, született-ollyan*.

Hátahupás. *Darabos, egyenetlen*.

Hatzukás. *Kaputrokos, foszlángos*.

(67) Hazavetemedni. *Haza kerülni*.

Háziságszerencse. *Familienglückseeligkeit*.

*Hajlag. *Clima, Éghajlat. Himmelstrick*.

*Hemzserde. *Legio*.

Henger. *Cylinder*.

Héznák. *Fiastyúk. Hyades*.

*Heverő. *Állóvíz. Stagnum*.

Hibabak. *Fehler*.

*Hibázni. *Híjjával lenni*.

Hidfej. *Brückenkopf*.

Himiség. *Masculinum*.

Hirdész. *Pap*.

Hiresztelni. *Hirdetni, tudósítani*.

Hiszelékeny. *Könnyenhivő. Credulus*.

Hivatalbelihulladék. *Accidentia*.

Hivzomos. *Huzamos, tartós*.

Hóhumorodott. *Fehér homályu*.

Honn. Honni. *Haza, Hazai*.

Horpasz. *Oldal, Szárny*.

Hoszzsalom. *Weitläufigkeit*.

*Hoszzáta. *Linea*.

(68) Hozzáfogástalanul. *Unberührt*.

*Hozzálmány. *Accidens*.

*Hölgy. *Kellemetes Fehérszemély*.

- *Hölyköltetni. *Rukkoltatni.*
- Höngörts roll. *Schneckedl.*
- Hős. *Vitéz, Bajnok.*
- Hősek' magva. *Vitéz Magyarfaj.*
- Hullani. *Kerülni — menni.*
- *Humorodott. *Homályos, komor.*
- *Humorvány. *Setéttség, homály.*
- Hunyor. *Tréfa, Jókedv.*
- Hunyorgatni. *Mosolyogni, katsingatni.*
- *Huppáltatni. *Hintázni.*
- Huzalkodni. *Huzódni, vonulni.*
- Hüllőesmérettség. *Amphibiologia hist.*

I.

- Idom. *Proportio.*
- Idv. *Idresség.*
- Igazgatomány. *Regentia.*
- Igenezni. *Bizonyítani.*
- Igézet. *Bezauberung.*
- Iggal. *Méltán, méltó Jussal.*
- Ihlemény. *Ihletés. Spiritus.*
- *Iker, Ikrek. *Majores.*
- Iktatás. *Statutio, v. gr. in bonis Donat.*
- Ingermény. *Reiz.*
- Ingyenvételű. *Franco. p. o. Levél.*
- Intézet. *Testamentom.*
- Ionkoszorú. *Taraszi mezeiviola koszorú.*
- Ipalni. *Eltitkolni, tagadni, kérdésbe vonni.*
- *Iramat. *Scriptura, Opus.*
- Íráshártya. *Papiros.*
- Iratos. *Sárvolyos, sujtásos.*
- Irgalmatosság. *Irgalmasság.*
- Irigyvetekedőné. *Nebenbuhlerin.*
- Irrtár. *Archivum.*
- Istenfi. *Hérós.*

Itékes. *Criticus.*

Itékség. *Critica.*

Iz. *Gustus.*

*Izlelőtudomány. *Aesthetica, Scientia Gustus.*

(70) Izlet. *Gustus.*

Iv. *Árkus p. o. Papiros. Bogen.*

K.

*Kamat. *Interes, haszon.*

Karám. *Kalyiba, gunyhó.*

Kardöttse. *Bagnét.*

Karmantyu. *Karkesztyü.*

Karöltve. *Karonfogva.*

Kajánhad. *Irigy Nép.*

Kavits. *Homok, köretses agyag.*

Kedventz. *Kedvelt, Liebling.*

Kedvszeszszenés. *Kedvkerkedés.*

*Kegy. *Kegyelem. Gnade. Kegyesség. Pietas.*

Kegyelet. *Szivárvány. Arc-en-ciel.*

Kegyelni. *Kedvelni.*

Kegyesz. *Kegyes ész.*

Kegyetlenül szép. *Igen szép.*

*Kellem. *Kellemetesség.*

Kellőközép. *Centrum.*

*Képmutató. *Képviselő.*

(71) Képzelmész. *Poëta, Költő.*

Képzemény. *Képzelet.*

Kerengő útmutatás. *Circularis Instructio.*

Kéret. *Actio jurid.*

Kertilakó. *Kertilakás.*

*Két. *Kétség.*

Kéteskedni. *Kételkedni.*

Kétkedés. *Kételkedés.*

Kétlaku. *Úszómászó. Amphibium.*

Kétleni. *Kétségbe hozni.*

- *Kets. *Reiz. Venustas. Lepor. Elegantia. Deliciae. Anmuth.*
 Kezeskönyv. *Assecurantz Buch.*
- *Kézkönyv. *Liber Manualis.*
 Kéj. *Szabad akarat, Jókedv valamihez. Jóságta valakinek.*
 Kifeszült. *Erőltetett.* ismét: *Kiderült.*
 Kigyüremleni. *Feloldani, bomlani.*
 Kihozatal. *Eductum.*
 Kihuzat. *Extractum.*
 Kikészítettés. *Ausstaßierung.*
 Kilátás. *Aussicht.* (72)
 Kimivelés. *Kipallérozás.*
 Kimozogni. *Kimenni, kifordulni.*
 Kinézet. *Aussicht.*
 Kinézni. *Láttszani, Aussehen.*
- *Kipipesíteni. *Felékesíteni.*
 Kipuhatolni. *Kitapogatni, nyomozni.*
 Kirie. *Zsinat, Lárma.*
 Kitsordultig. *Plenarie, abundanter.*
 Kiváltság. *Privilegium.*
- *Kivégezni. *Meghatározni, definire.*
 Koboz. *Lant ; ismét Toll, Munka.*
 Kókkadni. *Lankadni, hervadni.*
 Kolo'sma. *Ing.*
 Komám Uram. *Jupiter.*
 Kommogó. *Nachzügler, a' ki a' vertt Tábor' után hullároz.*
 Komorna. *Kammerjungfer.*
 Kompona. *Font, mérő-serpenyő.*
 Kopátslék. *p. o. a' dió' haja.*
 Kora. *Idejekorán való.*
 Kórház. *Ispotály.* (73)
 Korszavat. *Előkötetény.*
 Koczkalap. *Quarrée.*
 Kő. *Kints. Pretiosa.*
 Köb. *Cubus.*
 Kög. *Czirkalom.*
 Kőmettzéség. *Läthotomia.*

- Kömlőd. *Kémlőhely. Vorpost.*
 Könnyelműség. *Leichtsinnigkeit.*
 Könnytseppek' eggynehányai. *Néhány könnytseppek.*
 Könnyröm. *Keserü könny.*
 Könyvets. *Könyvetske.*
 Könyvmunka. *Könyv.*
 Könyvtár. *Bibliotheca.*
 *Kör. *Circulus.*
 Körhatár. *Horizon.*
 Körny. *Periphaeria. Környék.*
 Környülmény. *Circumstantia.*
 *Köröntze. *Currens.*
 Körtér. *Circus.*
 (74) Körünyesett esméret. *Cognitio praecisa.*
 Köszöntő. *Adresse.*
 *Kötelék. *Egybekötés. Nexus.*
 Kötlevel. *Obligatio.*
 Közbeesni. *Közbeszóllalni.*
 *Közönlöni. *Időről időre közölni.*
 Közönyűség. *Közönséges újság.*
 Közvimálly. *Közvilágosság, napfény. Publicum.*
 Kövértelen. *Sorvány.*
 Kuntargontza. *Ursa minor.*
 Külbirtok. *Colonia.*
 *Külketudáság. *Calculus differentialis.*
 Külmikétség. *Külső forma.*
 *Különlöni. *Distingere.*
 Külszin. *Külső szín.*
 Kültzím. *Külső név, Titulus.*
 Küpris. *Cypris.*

L.

- Lábadázók. *Portázók. Streifende Partheien.*
 Lábtyü. *Harisnya. Strümpfe.*
 (75) Lak. *Lakhely.*

*Lakáodalom. *Status. Staat.*

Lakmározni. *Vendégeskedni, tobzódni.*

Lam. *Harmat.*

Lantolag. *Oda.*

*Latán. *Deák.*

Láthatlan. *Láthatatlan.*

*Látodalom. *Theatrum.*

Latorkert. *Arok, Sántz.*

Láttárság. *Horizon.*

*Leagyolni. *Leverni, vágni.*

Lebleértékség. *Aërologia Phil.*

Leendhető. *Lehető.*

Legázolni. *Levetni.*

Legsül. *Praecipue.*

*Lehette. *Lehettség, Possibilitas.*

Lepkekatona. *Voltigeurs.*

*Lepleg. *Velum.*

Leplezet. *Takaró, Öltözet.*

Leplezni. *Takarni, fedni.*

Léptselni. *Lépegetni.*

Letarolni az ágyut. *Die Stücke demontiren.*

(76)

Lételező. *Lévő.*

Letenni. *Nyomtatásban kiadni.*

*Létetvény. *Effectum.*

Levélkövetés. *Repetitio Literarum.*

Lidércz. *Gyújtó rakéta.*

Liptse. *Leipzig.*

*Lódarabok. *Darab lovak.*

Lohadni. *Izzani, langalni.*

Lombosbércz. *Zöldágas tető.*

Lots. *Víz.*

*Lotsmoj. *Folyamat, patak.*

Lotsogáskürt. *Szószátyár nyelv.*

*Lovancz. *Huszár.*

*Löllyedék. *Sebesen rohanó víz.*

Lőny. *Ens.*

Lőnyödmény. *Ontologia.*

Lükkögés. *Ingadozás, tétorázás.*

M.

Magakinyilatkoztatás. *Patens. Erklärung.*

Magánországomány. *Monarchia.*

(77) *Magong. *Solo-Tántz.*

*Mammolni. *Lassu mozgással dolgozni.*

Mamsell la Regle. *Fr. szó. Domina Regula.*

Marczongótűz. *Kártáts.*

Másánt. *Másképp, máskülömben.*

Másodranguhajó. *Fregat.*

Maszk. *Maskara, állorcza.*

Másvallásbeli. *Protestans.*

Másvétel. *Transsumptum.*

Majtz. *Drága kantárszár.*

Megfutam. *Futásnak ered.*

Megkarolás. *Megölelés.*

Megkérődni. *Megkérettetni.*

Megszivelni. *Megszánni, könyörülni.*

Megtisztálás. *Rectificatio.*

Megy. *Megye, Helység.*

Méhe, Méhecs. *Méh, Méhecske.*

Mennydurrogtató. *Jupiter.*

Mennytár. *Plat-fond.*

Méregjáték. *Emésztődés. Furor.*

Merengni. *Süllyedezni — fellengezni.*

(78) Merészlet. *Courage.*

Meredt fül. *Figyelmetes fül.*

Meszsziró. *Telegraphus.*

*Mesteri. *Meisterhaft.*

Mestermiv. *Meisterstück. Remek. Paradigma.*

Mesterszó. *Terminus Technicus.*

Mezengy. *Idyllion.*

Miatt. *Ért. Pro.*

- Mindenes. *Közönséges.*
 *Mindenményedelem. *Universitas.*
 Mindenki. *Kiki.*
 *Miséglőök. *Causa materialis.*
 Mitra. *Süveg.*
 Miv. *Munka. Könyv.*
 Mivelésbe vinni. *Tartani, tenni.*
 Miveletes. *Practicum.*
 *Módivagyonság. *Existentia modalis.*
 Mogorva. *Komor, rántzos.*
 Molette. *Moly-ette.*
 *Mondákság. *Rhetorica. Ars Oratoria.*
 *Mondolat. *Oratio.*
 Morotvány. *Tótsa, Halastó.*
 Mosolly. *Mosolygó.*
 Mottzatlan. *Mozdulhatatlan.*
 Mozgásejtés. *Gesticulatio.*
 Moztony. *Motivum.*
 *Moztonytudákság. *Mechanica.*
 Mozvány. *Machina.*
 Mulékony. *Mulandó.*
 *Muzsikösszönösdi. *Concert.*
 Műszó. *Terminus Technicus.*
 Művemény. *Machina.*
 *Művédelem. *Fábrica.*

(79)

N.

- Nagybiró. *Isten.*
 Nagyobbrakás. *Többen. A' világ.*
 Nagyok. *Lordok — az Anglusoknál.*
 Nagysád. *Nagyságod.*
 Nagysok. *Sok szenvedés. Nyomorúság.*
 Napiparantsolat. *Parola.*
 Napirmány. *Journal.*
 Naprárm. *Calendarium.*
 Napzat. *Nap, dies.*

(80)

Násfa. *Fazdvár.*

Naszád. *Folyó, könnyű.*

*Négyeglet. *Quadrangulum.*

Néha. *Néhai p. o. Néhai szegény Benitzky Uram.*

Nehézmértze. *Barometrum.*

*Nem. *Nemzet. Natio.*

Néma. *Pénztartó hely. Cassa.*

Nemestelek. *Curia nobilitaris.*

Nemesülés. *Sessio nobilit.*

Némség. *Genus Logicorum.*

Nemzetsor. *Genealogia. Stammbuch. Ahnen.*

Néprohanás. *Landsturm.*

Népségelem. *Populatio. Bevölkerung.*

Nézet. *Nézés, pillantás.*

Nézlelni. *Intueri. Anschauen.*

Néztárgy. *Schauspiel.*

Névtestvér. *Drusza.*

*Nimlány. *Nympha.*

(81) Nő. *Feleség, menyetske.*

Nőszszék meg véle. *Legyen vele szerentsétlen.*

*Nőtövény. *Plánta.*

Nüansza. *Fr. szó. Nuance.*

*Nyelvemes. *Grammaticus.*

*Nyelvemség. *Grammatica.*

Nyelvmives. *Grammaticus.*

Nyilatkozat. *Putens.*

Nyillám. *Ligetes hely. Nyilas.*

*Nyilvánítani. *Manifestare, illustrare.*

Nyirettyű. *Hegedűvonó.*

Nyom. *Impressio. Spur.*

*Nyomorú. *Nyomoruság.*

Nyösténke. *Feleség.*

Nyöstényittés. *Gen. Foemin.*

Nyughely. *Nyugróhely.*

Nyugni. *Nyugodni.*

Nyugodalombizgató. *Aufwiegler.*

Nyugtalanság. *Nyughatatlanság.*

*Nyutszamság. *Prosodia.*

O.

(82)

Odakövesedve. *Mozdulhatatlan.*

Odasürgetni. *Kénszerítve menni.*

Og. A' Magyaroknak legelső Attya.

*Okalap. *Causa fundamentalis.*

*Ökértékség. *Philosophia.*

Okforrás. *Principium.*

*Oklótehettség. *Ratio.*

Oldalzat. *Oldal. Lap.*

Olvasottság' lajtorjája. *Gradus eruditionis.*

Onkel. *Fr. szó. Oncle. Patruus.*

Orázat. *Stunde.*

Orgonajártó. *Orgonatsindálló.*

Orom. *Tető. Vertex.*

Orotvány. *Irtás.*

Orrkendő. *Zsebkeszkenő.*

Országglomány. *Regierung.*

Országoltalom. *Insurrectio. Landwehr.*

*Oskolairókálkodás. *Schulfuchserci.*

*Osztrák., Osztyák. *Austriacus.*

Otthonoló. *Házi, oda haza lévő.*

(83)

Ödöngő. *Ögyelgő, koválygó.*

Oklelő Hajdu. *Szegény BUFFON, 's BLUMENBACH! ti még ezt a' Szarvasmarhák közzül kifelejtettétek halhatatlan Munkáitokban!*

Ömledezés. *Elragadtatott képzelet.*

Ömöls. *Szagosviz-tartó edény.*

Öné. *Sie.*

Önnöngős. *Vocalis.*

Önnöntudvalévőség. *Selbstbewusstsein.*

*Önnözet. *Individuum.*

*Önnözeti természet. *Natura individualis.*

Öreb. *Wachthund.*

Örlélek. *Genius.*

Örmester. *Strázsa. Kapus. Vártás.*

Örömteli. *Örvendetes.*

Örjöngeni. *Elragadtatni, magán kívül lenni.*

*Öszinte. *Simplex, Candidus.*

Öszvebontani. *Öszvezavarni.*

Öszve-kezelve. *Karofogra.*

(84) Öszvezagylválni. *Összveelegyíteni, illetni.*

*Ötlet. *Objectum.*

P.

Pakilints. *Büdösféreg.*

Pállyaág. *Érdemborostyán.*

*Pamlag. *Kanapé, zófa, gyepágy.*

Parantsolólag. *Praeceptorie.*

*Parantsszó. *Commando- Wort.*

Párhuzamosan. *Parallele.*

Passio. *Deák szó: Indulatosság. Leidenschaft.*

Pattantyú. *Ágyu.*

Pazarfény. *Pompázás.*

Pajdák. *Plejades.*

*Példamány. *Nyomtatvány. Abdruck.*

*Példány. *Exemplár. Mustra.*

Penderedni. *Támadni, készülni.*

Pénzkupetz. *Banquier.*

Pessedezni. *Romlani, veszni.*

Pete. *Tojás. Ovum.*

(85) *Pijhe. *Pehely.*

Pillagó. *Tündöklő, fénylő.*

Pintzekirályné. *Örömeány, Lustdirne.*

Piom. *Függő sinor. Senkblei.*

Pislongani. *Tekinteni, pillantani.*

Piszkánsi. *Grübler.*

Plán. *Planum.*

*Polgáritás. *Civilisatio.*

Pompaműhely. *Öltözőasztal. Toilette.*

Ponk. *Tető.*

Porong. *Homoktorlás, zátony.*

Porongyó. *Jőizű.*

Porontó. *Puttantyús.*

*Porosz. *Burkus. Prussus.*

Pót. *Additamentum.*

Potyolni. *Zuzni, verni.*

Pullyátska. *Niederträchtig.*

Püspökségedelem. *Bisthum.*

R.

Rakontza. *Törvény.*

Rangdijj. *Taxa.*

Ránézveség. *Hinsicht.*

(86)

Rásza. *Káposzta plánta.*

Rajlódás. *Fanatismus. Schwärmerei.*

Rajz. *Planum. Rajzolat, kép.*

Ravatal. *Rothadás, enyészés.*

Redő. *Titok. Falten.*

Régesztendő. *Veteranus — a' Katonáknál.*

*Reggelet. *Morgendämmerung.*

Rekentze. *Classis.*

Remekelő. *Experimentale.*

*Rendkívüles. *Extraordinarium.*

Rendszer. *Systema.*

*Rentze. *Registrum. Lajstrom.*

Rény. *Virtus. Tugend.*

Renyheség. *Restség, lustaság.*

Repkény. *Hedera. Epheu.*

*Repülőírás *Brochure.*

*Részélet. *Partitio.*

Részelkedés. *Részrehajlás. Interessentia.*

Résztelenség. *Gleichgültigkeit.*

Részvét. *Interesse. Theilnahme.*

- (87) Révszer. *Hajó.*
 Rivvants. *Jégesső.*
 Roll. *Személy, képviselés. Rolle.*
 Rom. *Omladék, dűledék. Ruine.*
 *Rontsárd. *Artilleria.*
 Rökönyödés. *Hallgató idő — éjjeli csendesség.*
 Rövid. *Rövidség.*
 Rövidebbet vonni. *Den kürzern ziehen.*
 Röviden jönni. *Zu kurtz kommen.*
 Rugástoll. *Triebfeder.*
 Ruhaszekrény. *Kleiderschranke.*

S.

- Salápolni. *Örvendeni, tapsolni.*
 Sanyar. *Sanyarú, érzéketlen.*
 Sáppulni. *Sáppadni, hervadni.*
 Sarampó. *Oszlop. Monumentum.*
 Sarkbakövetni. *Nyombankövetni.*
 Saja. *Finom, derék.*
 Sajátkeresés. *Eigennutz.*
 (88) *Sajáttság. *Fejesség. Eigensinn.*
 Scarapna. *Skorpio.*
 *Segéd. *Segítő eszköz.*
 Selypítő. *A' Nyelv' durvább hangjait lágyítani igyekező.*
 Semezzemmás. *Indifferens. Gleichgültig.*
 Serkenet. *Oriens.*
 Sérült. *Sérteit, bús.*
 *Setét. *Setétség.*
 Sikátor. *Szűk utsza.*
 Siker. *Gluten. Schleim.*
 Sinkedni. *Sinlődni.*
 Sokhihetőssel. *Hihetőleg.*
 Söktüzessel. *Hevesen, forrón.*
 *Sopár. *Sovány, szegény.*
 Sorrend. *Sor, v. rend.*

- Stantza. *Stanze*.
 Suhadar. *Sudár, magas*.
 Sülgedni. *Tsüggedni*.
 Sürgetésbéli. *Sürgetős*.
 Sürgetni. *Kénszeríteni, eröltetni*.
 Szabadna. *Szabad volna*. (89)
 *Szabda. *Regula. Törvény*.
 Szaguldólni. *Recognosciren*.
 Szak. *Szakasz*.
 Szakmány. *Rolle*.
 Számszer. *Registrum*.
 Számtalan. *Legio*.
 Számtudákság. *Arithmetica*.
 Szárazbéllyeg. *Stempel*.
 Szárma. *Töltött káposzta*.
 Szarvas Angyal. *Sátán. Diable*.
 Százszaka. *Század. Jahrhundert*.
 Szájalás. *Peroratio*.
 Szájkabibor. *Piros szátska*.
 *Szajmód. *Dialectus*.
 Szegült. *Emelt, készített*.
 Szelni. *Szabni, alkalmaztatni*.
 Szellőcse. *Szellőtske*.
 Szélviz. *Szélvész*.
 Szembeesőleg. *Szembetünőképben*.
 Személlyczim. *Személlyes érdem*.
 Személlykép. *Rolle*. (90)
 Szemintet. *Katsintás*.
 Szemöld. *Szemöldök*.
 Szempont. *Tekintet*.
 Szentünő. *Szembetünő*.
 Szemügyelni. *Nézni, vizsgálni*.
 Szender. *Esthajnal-tsillag*.
 Szenvedelmes. *Passionatus. Leidenschaftlich*.
 Szepelkedni. *Iparkodni, szándékozni*.
 Szépirákság. *Calligraphia*.

Széplődni. *Glänzen.*

Szépne. *Die Schöne.*

Szépnőség. *Szép név.*

Szer. *Sor. Mód.*

*Szerács. *Apothecarius* — és jó szó is: mert tsak olyan, mint: kaláts, forgáts, kártáts 's a' t.

*Szered. *Apotheca* — és jó szó is: mert tsak olyan, mint: Ezered, mered 's a' t.

Szerelemgyerek. *Zabgyerek.*

Szerencsétetni. *Szerentsésnek lenni.*

(91) Szerencsézni. *Kotzkázatni.*

*Szertetem. *Organum.*

Szesz. *Geist. Spiritus.*

Szinetlen szerénység. *Valóságos iparkodás.*

Szinmártátság. *Ars tinctoria.*

Szinténség. *Analogia.*

Szipoly. *Moly.*

Szivecsem. *Szivetském.*

*Szívképző. *Szívformáló* — jobbító.

Szobászné. *Stubenmädchen.*

Szobor. *Statua.*

Szófektetés. *Syntaxis.*

*Szók' többsége. *Pluralitas votorum.*

*Szomoróza. *Mesto a' Muzsikában.*

Szomorjáték. *Tragoedia.*

Szonkolyodni. *Szomorkodni.*

*Szorg. *Diligentia.*

Szorgszerény. *Szorgalmatos iparkodás.*

*Szoreggység. *Szoros eggyesség.*

Szójárat. *Provincialismus.*

Szováta. *Szövőszék.*

(92) Szökni. *Menni, sietni.*

Szörnemény. *Ungeheuer.*

Szörny. *Monstrum.*

Szörnyekölője. *Apolló.*

Szörnyeteg. *Monstrum.*

Szulákos. *Tövises, szúrós.*

Szunád. *Scriba, Cancellista.*

Szuradék. *Punctum.*

Szurat. *Punctum.*

*Szurdants. *Spádé.*

Szü. *Testvérek' Felesége.*

Sü, v. Süv. *Férj v. Feleség' Bátyja.*

Szülődni. *Születni.*

Szürke ló szügyében. *Ló Vendégfogadóban.*

Szüzetsné. *Szüzetske, a' Foem.*

Szüzné. *Szüz, a' Foem.*

T.

Tábirász. *Notarius.*

*Táborkozás. *Hosszasz táborban létel.*

*Tábornok. *Generalis.*

Talabor. *Terebélyes, árnyékos.*

(93)

Talaris. *Hosszszu ruha.*

Talp. *Basis, Fundamentum.*

Talpszer. *Materia.*

Tanakmányos. *Theoreticum.*

Tanátsvégzés. *Senatus Consultum.*

Tanítirás. *Documentum.*

*Tanóda. *Oskola.*

*Tanódalom. *Gymnasium.*

*Tántzadalom. *Bál.*

Tanúírás. *Documentum.*

Tanúmány. *Documentum.*

*Tanulmány. *Scientia.*

Tanyarév. *Portus.*

Tapodmány. *A' mi tapodtatik.*

Tapzs. *Taps.*

Táran. *Tárva, nyitva.*

*Tárgyazni. *Illetni. Betreffen.*

Tárgyalag. *Objective.*

Tartalom. *Innhalt.*

*Társadalom. *Collegium*.

(94) Távollévőségben. *Távol*.

Téhely. *Borotvatok*.

Téhelyezetlen. *Szinlés, simítás nélkül*.

Tehertelen. *Könnyű*.

Teknő. *Paizs*.

Televény. *Congestum* — és jó szó is: mert tsak olyan, mint kelevény, Ötervény 's a' t.

Tellemtudátság. *Calculus integralis*.

*Tellyedelem. *Plenipotencia. Vollmacht*.

Tempe' vidámjai. *Tempe' kies vidékei*.

Templombilints. *Házassági esküvés*.

Tengerügytanáts. *Administratio marina*.

*Teremlettárház. *Naturalien-Kabinet*.

*Teréj. *Planities, spatium*.

Teréjtudátság. *Geometria*.

*Természetedmény. *Physica*.

Természvilágértékség. *Philosophia natur*.

Területes terhes lövés. A' hajó egyik oldalán lévő minden ágyuknak eggyszerre való kilövése.

*Testmagértékség. *Stoechiologia s. Chemia*.

(95) Tétlen. *Unthätig*.

*Tetszitze. *Schöne Wissenschaft*.

Tetszitzeség. *Aesthesis*.

Tettemény. *That*.

Tejvaj. *Butyrum*.

Thyrsus. *Szőlőveszsző*.

*Tiporvány. A' mi tipratik.

*Tisztesség dandárja. *Ordo Civilis*.

*Titkáts. *Chemicus*.

Titokírász. *Secretarius*.

Toborzon. *Szökdétselve, ugrándoza*.

Tollkés. *Federmesser*.

Tőkeleg. *Subjective*.

Tölgykirályné. *Akháztfa*.

Tömedékes. *Intensivum*.

Tömény. *Az erczek' crystallizatiója. Gruppe.*

*Tömpeget. *Obtusangulum.*

*Tömör. *Ezered. Regimen.*

*Tömkeleg. *Labyrinthus.*

Töpní. *Töppedni, aszni.*

Törekedemény. *Expeditio.*

*Töröngyölni. *Öszvegyülni.*

(96)

Történtség. *Zufall.*

Tőzsérkedni. *Kalmárkodni, nyerekedni.*

Töves. *Nyomos. Gründlich.*

Tsapat. *Batallion.*

Tsaponгани. *Habozni, kételkedni.*

Tsárnok. *Tornázt, folyosó.*

*Tsend. *Tsendesség.*

*Tsermely. *Patak.*

*Tsértse. *Fülönfüggő.*

Tsét. *Variolae.*

*Tsiklándlágyság. *Itt per Allegoriam parton termő gyenge füvet tesz.*

Tsinálmány. *Productum.*

Tsiszolni. *Poliren.*

Tsontfejudva. *Koponya' ürege.*

*Tsoporda. *Brigada.*

Tsorgalag. *Tsepegőkő.*

*Tsőgyilk. *Bagnét.*

*Tsupatudákság. *Mathesis pura.*

Tuba. *Kürt, trombita.*

Tudaklani. *Tudakozni.*

(97)

Tudákos. *Mathematicus.*

*Tudákosság. *Mathesis.*

Tudalom. *Tudat, tudás.*

Tulajdonolni. *Tulajdonítani, ajánlani.*

Tulajdonságosítani. *Qualificare.*

Tulmulni. *Fellyülhaladni.*

Tulvilági. *Orientale. Antipodes.*

Tündérvilág. *Mundus Metaphys.*

Tünetvilág. *Mundus Phys.*

Tündérke. *Nympha.*

Tündérittés. *Abstractio.*

Tündérvilágértékség. *Philosophia Transcend.*

Tünet. *Váltó. Schein.*

*Tünekép. *Idea.*

*Tünlet. *Apparitio.*

Tünöngye. *Musa.*

Tüntető. *Mutató Tábla. Verzeichnisz.*

*Türmész. *Martyr.*

Tzekle. *Keleptze, tör.*

Tzobók. *Tyuk v. ludtzomb.*

(98) *Tzombolni. *Törekedve menni.*

Tzövek. *Pyramis.*

U.

Udvarlás. *Audientia.*

Unadék. *Unalom, unatkozás.*

Uralkodalom. *Imperium.*

Urka. *Uracska. Mazur.*

Utálság. *Utálatosság.*

*Utóink. *Posteri.*

Üdvös. *Idvesség. Salus.*

Ügyelet. *Institutum.*

Ügyes. *Alkalmatos. Geschickt.*

*Ügyész. *Advocatus. Procurator.*

Ük. *Majores.*

Ültetmény. *Plánta, vetemény.*

Ür. *Üreg. Höhle.*

Ürögforogni. *Manővrirozni.*

Üszk. *Fáklya, villám.*

Z.

Zamatos. *Szamatanos, illatos.*

Záratlan végzés. *Putens.*

(99) Zavar. *Zivatar.*

- Zemes. *Lágyan készült írha.*
 *Zengemény. *Opera.*
 Zomántzfogsort láttatni. *Megnerettetni.*
 Zongora. *Klavier.*
 *Zöte. *Vegetabile.*
 Zsebbegeny. *Brieftasche. Pugillaris.*
 Zseni. *Fr. szó. Genie. Észláng.*
 Zsinár. *Híjjábaraló.*
 Zsugorgatott hadsereg. *Reserv-Armee.*

J.

- Jámborat. *Virtus.*
 Járdalni. *Járkálni, szállongani.*
 Járomfa. *Iga. Joch.*
 *Játtábor. *Lager.*
 Jegyzék. *Jegyzés — és jó szó is: mert tsak olyan, mint Fazék,*
Főzelék, Szerdek 's a' t.
 *Jelenlet. *Phaenomenon.*
 *Jelségessen. *Specifice.*
 Jól állani együtt. *Gut stehen mit einander.*
 Jótett. *Virtus, — melly jobb is a' Rénynél, 's Jámboratnál.* (100)

V.

- *Vadontz. *Természeti, eredeti, mesterség által nem változtatott.*
 *Vágtsó. *Comma.*
 Vágy. *Vágyás.*
 Vaklani. *Vakoskodni.*
 Valaholottolás. *Ubicatio.*
 Vallásmotozás. *Inquisitio.*
 *Való. *Serius, severus.*
 *Valólat. *Ens.*
 *Vándorlott. *Jártasköltes.*
 Várda. *Hadisereg, tábor.*
 Vároltalom. *Besatzung.*
 Vártvagyon. *Activa, — sensu politico.*

- Vájtfülü. *Purgatae auris.*
 Véd. *Védelmező, mentő.*
 Védte. *Mentsége valakinek.*
 Véghetlen. *Véghetetlen.*
 Véglakás. *Temető, sír.*
 (101) Véglettudákság. *Analysis finitorum.*
 Végszak. *Vég-szakasz. Utólja valaminek.*
 *Végtelenlet. *Immensum.*
 Végtelenlet tudákság. *Analysis infinitorum.*
 Vélemény. *Opinio.*
 Vendégajakú. *Idegen nyelvrü, nyelvhez nem értő — Nyelvrontó.*
 Vénhült. *Elvénhedett, vénült.*
 Vérér. *Vena.*
 Veröcze. *Kis kapu, korlát.*
 Vértanú. *Martyr.*
 Vértestné. *Consanguinea. Testvér, a' Foem.*
 Veteményedelem. *Seminarium.*
 Vétket tsinálni valamiből. *Vétkül tulajdonítani.*
 Vétlen. *Ártatlan, büntelen.*
 *Vezedezés. *Commandirozás.*
 Vezérszó. *Elöljáróbeszéd. Einleitung.*
 Vid. *Vidám, derült.*
 Vidortsata. *Lebhaftes Gefecht.*
 Vigadalom. *Vigság, mulattság.*
 *Vigallicza. *Ugrós tántz. Allegro.*
 (102) Vigasz. *Vigasztalás. Trost.*
 Vigságkörke. *Vig társaság.*
 *Villo. *Aether.*
 Villóértékség. *Aetherologia Phil.*
 *Vimály. *Világosság.*
 Vinnye. *Műhely, Kovács-műhely.*
 Virág év. *Ifjúi kor.*
 *Virály. *Zöldellő kies tájék.*
 Virits. *Succus arborum emanans.*
 Virulmány. *Zöldellő kies tájék.*
 Vi'slatás. *Keresés, nyomozás.*

Viszfigyelés. *Reflexio, sensu Phil.*

Viszhang. *Echo.*

Viszonlani. *Reciprocare.*

Viszontgyónás. *Költsönös vallástétel.*

Viszontság. *Viszontagság.*

Viszontvizit. *Költsönös látogatás.*

Viszjutalom. *Recompense.*

*Vizépítés. *Hydraulica.*

Vonat. *Linea.*

FÜGGELEK.

Nem tzellyom ugyan senkinek szakálljában kapni is — mencez megh Istenn! — kivállt az bötüiráság fölött, az mej még oll gyöngö lábonn áll az Szittyák nyelvökre nézvést; hanem mind-hogy az heles Irás ollan az munkábo, mind az fűszerszám az ételbe: innéjd nem tartottam üdövesztéssnek, 's fölösleg vallónak, holott immáron az Magyar Nyelv kimiveléssérül lévő Munkácskámot ellvégezvén, ezzen Függelékbe az szovaknak heljes leirassát is foltatólagossan edgy két szóval érdekellem. Eztet kívánja mint az föl tett tzelý, mint az jó rend megh tartássa mejet kötelességemnek is ösmérem.

De viszontag tzelýommal elenkezne mostanság mindenn edgyes Jedzésekre ügyellni, mell nállomnál föllengösseb elméü, Tudóssoknak az gondgya. Kik pedigh mindennémő Törvénejeket az szók szerköztetéssének, avagy hogy az Ortografiának eszökben vennyi akargyák: igazéttyuk eöket RÉVAYnkhez, PÁPAYnkhez; seöt (kit ellőbb köll vala emléttenem) SYLVESTERhöz, mellnek ölégh ditsiretére vállik: miképpen homállbo dölt réghi Nyelvönket megh jobétván, és elseő lőn, az ki Régullák közzé szorétva, zsinórmérték gyalánt anná aztat Onokájának elejbéje.

Mit szóllak az Puristákról, Nyelvszépéttőkrül, Bövéttők-ről? az Jottistákról, Y-istákról?? mit az Fordéttókrul, Épéttők-ről, Rontókrul &c??? — mellek, mind az hangyál halhatatlan számmol nyűszenek edj üdő ulta a' Magyar Hellikony allábo. Miátam — mind az csiga, ki aléglan kémszarváját bácsák, üstént honnábo vonnyul — kinek az tudóss pörhöz kedvök vann,

ám hartzollanak! Én hogy edjik Félynak sem véccsek, sem nem ujjéttok, se vellők öszvő nem botsáitkozom; de kezmem sebemben gyukván, korhelkodva számott is nem táitom: hanem, miért az villágba mast ez, maid amasz tecczik; és topasz-tallván, hogy vadnak ölögenn, kiknek az bátyok kándl is jóó: innénd ez kiss Munkácskámbo, mellnek elejbé jeless Rézképett is mettzengi hattam, mint az szovak formálottyára, mint az heles Irássro nézvést az legh tsényossabb üzletű, és legh pallérozotttyabb Irókhez magamat alkalmasztattam; — akár Puristák, akár Fordéttók avaggy Jottisták &c. azok löttek légyjen.

Távoly léttem miát az Nyomtattássbo is némell HIBÁK esstek, kiből az héányossabbakatt Olvassóink ill-képenn meghjavéttanyi mélytőztassák: *

Lap.	Sor.	Hiba.	Olvasd.
35	2—3	<i>Hadszaszakasz</i>	<i>Hadszakasz</i>
37	10—11	<i>párhuzantoson</i>	<i>párhuzamosan</i>
38	10	<i>muzsikköszönösdí</i>	<i>muzsikösszönösdí</i>
39	9—10	<i>Nyelvmíveléseink'</i>	<i>Nyelvmívelésünk'</i>
44	8—9	<i>Író, társát</i>	<i>Író-társát</i>
—	11	<i>(ő mondja.)</i>	<i>(ő mondja)</i>
45	5	<i>örvendezhessenek</i>	<i>örvendhessenek</i>
46	4—5	<i>Magyaritvánt</i>	<i>Magyaritván</i>
47	6	<i>Jegyzésekkel</i>	<i>Jegyzékekkel</i>
48	1—2	<i>potul</i>	<i>pótul</i>
—	2—3	<i>Művödelmeke</i>	<i>Művödelmek</i>
48	17—18	<i>Földemüm</i>	<i>Földemiim</i>
50	15	<i>(tsal.)</i>	<i>(tsal)</i>
52	2	<i>Álapittani.</i>	<i>Alapittani.</i>
—	19	<i>Minueet.</i>	<i>Minuette.</i>
53	2	<i>Ármás</i>	<i>Ármás.</i>
—	11	<i>Emanere,</i>	<i>Emanare,</i>

* Az itt elsorolt sajtólibákat e kiadás szövegében kijavítottuk.

Lap.	Sor.	Hiba.	Olvasd.
53	15	<i>Uneingeweicht.</i>	<i>Uneingeweiht</i>
58	9	<i>Plánum. Entwüpf.</i>	<i>Planum. Entwurf.</i>
60	4	<i>Erezelni.</i>	<i>Érezelni.</i>
—	13	<i>Annal.</i>	<i>Animal.</i>
64	5	<i>Summun. Ens.</i>	<i>Summun Ens.</i>
65	5—6	<i>Sphoera.</i>	<i>Sphaera.</i>
67	20	<i>Weitläufigkeit.</i>	<i>Weitläufigkeit.</i>
73	4	<i>Kő. Kints.</i>	<i>Kő. Kints.</i>
—	18	<i>Peripheria.</i>	<i>Periphaeria.</i>
77	19	<i>Plat—fond</i>	<i>Plat—fond.</i>
78	4	<i>Meisterfaft.</i>	<i>Meisterhaft.</i>
79	9	<i>Muzsiköszönösdí.</i>	<i>Muzsikösszönösdí.</i>
80	16	<i>Népsegedelem.</i>	<i>Népségedelem.</i>
81	8	<i>Nyelvmives.</i>	<i>Nyelvmives.</i>

BREKEKE! BREKEKE!! BREKEKE!!!
KLOÁX! — TUÚ!

JEGYZETEK.

E jegyzetekben a *Mondolatnak* a Nemzeti Muzeumban levő kézirati példánya és a kinyomtatott szöveg közti eltéréseket állítjuk össze. Előbb a nyomtatvány szövegét közöljük, s a kettős pont után következik a kézirat megfelelő részlete. Az eltérés gyakran jelentéktelen, de néhol a rosszúl másolt vagy félreértett szöveget csak a kézirat megtekintése világosítja meg. *B. J.*

19. l. 6. sor *legyek* : légyek; 8. sor, *ne* : nem; 9. s. *Izlelőtudománynak* : — tudományomnak; 10. s. *találandó* : találódó; 11. s. *nötevények* : növények.
20. l. 1. sor *Ötletre* : ötletbe; *behatásom* : béhatásom; 9. s. *akarnék* : akarok.
21. l. 7. sor *elfutotta* : elfutottak; 9. s. *engedd* : *hogyan beszédem* : engedjen *hogyan beszédemnek*; 11. s. *heverohez* : peshett heverőhöz; 13. s. *follyam* : folyamú; 14. s. *képest* után : izzadozni; 15. s. *a' Magyar Nyelv-mívelés* : *a' Magyar nyelv mívelése*.
22. l. 1. sor *fedezi* : fejezi; 3. s. *I. Czikk* hiányzik; 6. s. *kelljen* : kell még; 11. s. *Századin* : Százainn.
23. l. 2. sor *kell-e' esmernünk* : *kell-e esmérnünk*; 3. s. *minekutánn' a' Polgár élet finomságok* : *minekutánna a' Polgári élet finomsággal*; 7. s. *Századot* : Százados.
24. l. 3. sor *II. Czikk* hiányzik; 4. s. *Második Részében* : *másod Részletében*; 7. s. *az álnok bosszútételinek* : *az alkok* bosszútéteinek*; 12. s. *képeik* : *tűnképeik*; 13. s. *állangó sopárok, és eggyűgyűek voltak* : *állangósok, sopárok és eggyűgyű voltak*; 16. s. *inkább előtt* : *mind*; 17. s. *Magasztalódna* : ..., *magasztalódjon*.

* Ez a helyes; v. ö. a szótárban *alk* a. m. *elementum*.

25. l. 1. sor *birtokainak határozatát*: birtokainknak határozatait; 5. s. *szét-üzvén*: szét üzni; 7. s. *Tudományok*: Tudományom; 11. s. *állítottományomnak*: állítottomásomnak; 14. s. *összehasonlítani*: hasonlítani; 17. s. *képzelődésében*: képzelésére.
26. l. 3. sor *sziklák*: szikláknak; 10. s. *győzhető*: győzhetlen.
27. l. 1. sor *nyakra's főre*: nyakra före; 4. s. *annyi búval nyomozva*: annyi nyomorúval bajózva; 16. s. *festésekkel büszménykednek*: festményekkel büszkélkednek.
29. l. 3. sor *miképp*: miként; 5. s. *dörömbölt*: döröngyelt; 12. s. *alapítja*: állapítja; 13. s. *fellyül ülő*: felyül létlő.
30. l. 2. sor *kegyeszek dütsőségére*: kegyének dütsőségére; 4. s. *szorgalommal*: szorgal; 5. s. *Okértékségre*: Okértés-ségre.
31. l. 5. sor *létetvényeikkel*: létedvényeikkel.
32. l. 4. sor *Testmagértékségnek*: Testvegyértékségnek; 8. s. *tanúmányúl*: tanulmányúl.
34. l. 2. sor *Tábornok*: Tábornoknak; 3. s. *Tömörben* stb. helyett: tömörbenn, hemzserdébenn vagy tsoportábann —; 10. s. *hölyköltetnek*: hőköltetnek.
38. l. 3. sor *nem említvén többé*: is többé nem említvén.
39. l. 3. sortól: *magokra az Olvasókra bízván* . . . stb. helyett: magokra bízván átlohadok Mondolatomnak utolsó tzikkelyére; 9. s. *Nyelvmiveléseink*: Nyelvmivelésünk; 18. s. *állítottományom*: állítottomásom.
40. l. 7. sor *mind ezek mellett*: mind a' mellett; 14. s. *Alkún yok*: Alkunok.
42. l. 3. sor *javallottabb*: javallották; 4. s. *eretztethetnék*: erevít-hetnék.
43. l. 1—2. s. *pessedező* stb. helyett: peshedező félben lévő k szólekiszmószókat is.
44. l. 5. sor *Czimerjével*: czimjével.
45. l. 2. sor *árjával Pennánk*: árjaikkal Dunánk.
46. l. 1. sor *Magyar Verseket*: Magyar Vérjeket.
51. l. 2. sor *szorgszerények*: szorgserények.
51. l. 3. sor *részint természetett, részint öltöztetett*: részint természetettek, részint öltöztettek.
68. l. 4. sor *Hölyköltetni*: Hőköltetni.
73. l. 15. sor *így*: Kör, környék, kerület, peripheria.

81. l. 3. sor *Nőtövény*: Növötény.
 82. l. 18. sor *Oskolairókálkodás*: Oskolai rókáskodás.
 91. l. 14. sor *Szomoróza*: Szomorótza.
 93. l. 13. sor *Scientia*: Documentum.
 94. l. 18. sor *Testmagértékség*: Testvegyértékség.
 102. l. 8. sor *Virály*: Virány.

A nyomtatvány Szótárából hiányzanak a következő szavak:

Forgáts szepre, apró forgáts hulladék.

Iromány, scriptum.

Komoly, serius, severus.

Letleni, existantiam continuare.

Mondoltam, dixi, peroravi.

Pöreség, pongyolaság, mezítelenség.

Redős-rántzos, rántzokba szedett.

Szájolni, orare, perorare.

Szittyá, Scythia.

Tzím, Titulus.

Üölteni, suhogni.

Viárda, hadi sereg, tábor.

FÜGGELÉK.

Láczaí gúnyirata Kazinczy ellen.

BEVEZETÉS.

Kazinczynak egyik legelkeseredettebb ellensége Láczaí Szabó József ref. pap s előbb pápai, majd 1808-tól kezdve sárospataki főiskolai tanár volt. Láczaí a rímes verselést védte; a Hazai és külföldi Tudositásokban (1806. 51. sz.) értekezést is írt «*A magyar versekről*», s «*A gén*» cz. epigrammában próbálta gúnyolni a rímes versek ellenségeit. Kazinczy őt gúnyolja a «Tövisék és Virágok» *Lúdhattyú* cz. epigrammájával; ezt Láczaí nagyon zokon vette, s azontúl üldözte Kazinczyt, a hol csak lehetett. A *Mondolatnak* ő volt Patakon a legbuzgóbb terjesztője, előadásaiiban is bántotta Kazinczyt s az itt közölt durva gorombaságokkal telt gúnyiratnak is csak ő lehet a szerzője.

Szemere Pál hallotta, hogy Láczaí tanítványai előtt is csúfolja, sérti Kazinczyt. 1814 április havában Sárospatakon átutazva, nem állhatta meg, hogy e miatt fel ne keresse Láczaíkat. E látogatásáról ápr. 9-én értesíti Kazinczyt. «Voltam Láczaínál. Bémenvén a konyhára, kérdék egy asszonyt, kit feleségének gondoltam, hogy hol van a tiszteletes uram? Hídd be Mari, mondá ez a szolgálónak, s maga is, a szolgáló is kifordultak, s egyedül hagyattam a várás nyugtalanságában. Belép az ajtón egy figura, ujatlan lajbliban s felgyürt ujjú, vagy inkább karú inggel. Ez ő, vagy nem? Köszönék s viszontagoló. Mondom, ki vagyok; szobát nyit s beereszt s leültet és kérdi:

S hol jár ezen a mi földünkön az úr? — — — — Második oka, hogy tiszt. uramat meglátogatám, az volt, hogy rettenetesen hallottam tiszt. uram felől, s tudni akartam, még pedig önön magától, ha való-e, hogy pesti barátaimnak elbeszélhessem. Mi az? kérdé. Tiszt. uram a tanítványai előtt azt mondá, a kevélység nemeiről beszélván: a tudósok kevélysége, mint a széphalmi poetáé s több eff. Én mondtam volna? Bizony nem emlékezem. Nem emlékezem, hogy kineveztem volna. Az mégis jut eszembe, hogy az epigrammai morált előhoztam, de név nélkül; s azt mondtam, hogy az ellenkezik a keresztyén morállal. Nem kell döfni, ölni senkit. Az vétek. Ugy tetszik, mondtam azt is, hogy a magyar literátorok egymást mocskolgatják s ezt pallérozott gorombaságnak neveztem. Higyje el a tekint. úr, a széphalmi név nem említődött. Én Kazinczy urat tiszteltem. Kérem, méltóztassék ezt nékie megmondani. Tisztelje általam pesti barátait is. Én tudom, hogy vagynak a pápista atyafiak között is poeták. De stróphát-írójt jót nem tudok egyet is Gyöngyösin kívül; s én az újságban arról szóllék s azért említettem csak a mieinket». (Szemere P. Munkái, III. k. 112. l.)

E tudósítás vétele után Kazinczy rögtön levelet írt Láczaiknak, melyben szemrehányást tesz neki vele szemben tanúsított eljárása miatt; azután hosszan védi magát, s kifejti, hogy az ő epigrammai morálja nem ellenkezik a keresztyén morállal.*

A patakiaknak legdurvább támadása Kazinczy ellen az itt közölt pasquillus volt, melyet másolatban küldöztek szerteszét. Kazinczy többször tesz rá célzást leveleiben s egész elkeseredéssel ír erről a méltatlan támadásról Dessewffynek 1815 decz. 14-én: «Annyira ment a kálvinista düh, hogy a Patakról oda innepre vagy koldulásra vagy vacatióra haza menő togtatusoktól híreket szedtek a tiszteletes predikátor urak s ezekből pasquillusok írtak: a többek közt, hogy az anyámnak özvegy

* E levél megjelent a *Sárospataki Füzetek*ben 1859. évfolyam, 995. l.

korában szerelmei voltak, holott minden tudja, hogy ezt az asszonyt idegen kar, azaz más kar, mint az atyámé, soha nem ölelte; én austerabb erkölcsű asszonyt soha nem ismertem. Ez a pasquill nekem ismét megküldetett. Csudálom, mondtam, hogy azok, a kik azt tanítják, hogy az isten az embert a maga képére teremte, magokat marhákká tenni nem szégyenlik». (Dessewffy levelezése, II. 57.)

Ez a gúnyirat eddig ismeretlen volt. Abban a kézirati kötetben akadtam rá, melyet az Irodalomtörténeti Közlemények V. kötetében (307. l.) ismertettem. A könyv összeírója, egy debreczeni theologus, másolta bele ezt a bizonyosan közkézen forgó pasquillust a többi diáktrefa és trágárság mellé. Szerzője minden valószínűség szerint Lácza, a ki Kazinczyval egy időben volt pataki diák, bár nála jóval fiatalabb. A gúnyiratot, mely egyes részeiben eléggé szellemes és ötletes, de határtalanul durva és trágár, egész terjedelmében közöljük, csupán azt a pár szót hagyva el, melyekkel Kazinczy anyját bántja otromba durvaságával.

Balassa József.

*Nyomorult Embertse! a magyar Literatura óljának fel gyürkőzött marka köpő Szarkotrójja.**

Ne háborodjon meg a te pitzin nagy lelked, hogy a két haza előtt esmeretes modestiádat meg sérteni nem kívánván, illy magad által választott titulusodonn és dilettant foglalatosságodnál fogva kívánlak megszóllítani. Azon se haragudj meg, ha talán mendikás tónusonn találod némmel kifejezéseimet fogantattaknak lenni *«quod nova testa capit, id veterata sapit»*. Te is podotz ** korodba mendikás czipón szedted meg trágyázott Úrfi szívedbe a' Helikoni

* V. ö. a *Tövisek és Virágok* első epigrammáját: *Hercules*.

** Czélzás Kazinczy egyik ifjúkori munkájára: *Az amerikai podocz* . . . stb. 1776.

virágok magvát. Esmerjük mi is egymást ab avo; és tsak az a Külömbőség köztünk, hogy te Alumnus Úrfi fogakkal rágtad az alsó katona soron* a vérbélü mendikás kenyeret, én pedig a felső katona sorról fingottam és poroztam akkor is fejed felibe szűrös mendikási impertinentziával. De meg is nyertük méltó jutalmát akkori neveltetésünknek, mert téged a' Fatum ezen ditsősséges titulusra és méltóságra emelt, én pedig originális gorombaságban megkeményedtem. Így büntet a' Nemezis, de talán nem lesz e' mindég így!

Most térek a dologra.

A Téli penésznek ki szellőztetésére a' Vértés allyánn éppenn a' Tárnoki V. Fogadóba találkoztam egy Fűszer-számos olaszszal és későbbenn egy bújdosó Pataki Deákkal a' kikkel történt, és téged kis fekete képű, de még feketébb lelkű nagy Férfi különösen interessáló diskuszusainkat pragmatice előadni régi esmerettségbeli kötelességemnek esmertem. Boldog Egek! ki hitte volna, hogy a piszkos és szűrös Petiből valaha a' nagy és ditsősséges kis Barna Ferkónak, ama Békák Arisztófánesz lelkű tolmátságának Széphalmi Vintzének Korreszpondenz társa lehessen.

Az olasz éppen az utolsó 10 garas ára borsot takarta bizonyos versel nyomtatott papirosba, hogy a' Vendég Fogadósnénak adja. — Én szinte a' ki bolondulok a' szép versért és az újságért reá kiáltok, hogy adja ide inkább nekem, meg adom az árát a' papirosnak is külön, tsak hogy valami szépet olvashassak. — De az olasz egész

* Katonasornak hívták a mult század végén azt a sáros-pataki főiskolához tartozó épületet, melyben a diákok laktak; a földszinten (alsó katonasor) voltak a jobb módúak, az emeleten (felső katonasor) pedig a mendikás diákok.

tsomót elő rántván, ejj Uram! úgymond, adom én az Úr több is egy pipa dohánért, úgyis már elfogyta borsa, nints bele takarni! tsak egynehány hagyom magának segge törülni. — Kezembe veszem! hatalmas Egek! mint meg örültem, ujjdonat ujj, és tsak egy évi számár tsikójjá a Magyar Literaturának: *Tövisék és virágok tsak kevés nyomtatványokban! Széphalom 1811.* Halja kend! hol lakik kend? kérdem az olaszt.

Olasz: Én Uram! lakom Udine; Frantzia Littoral, de télbe nints othon dóga akkor lakom Patak! Schvartzon, kortsmánn, árúlom kávé, tzukor, fige, mandula, fischer-szám.

Én: Hát tudja kend hol van Széphalom?

Olasz: Tudja Uram! volta is ott kétszer Uhhelnál* túl, de soha oda nem menyem, nints ott nekem vásár, szína szalma eszik ott az Uraság is, ablakon hánynak ki a Kastilból magok szar, nem árulok én ott több fűszer-szám soha.

Én: Ott lopta hát kend ezt a papirost, mert ezt ott nyomtatták, pedig tsak keveset, nem is találni másutt tsak ott, meg egynehány nagy Uraknál.

Olasz: Én nem lopta Uram soha, betsületes ember vagyok, esméri engem minden ember Patakonn, de nem is, ott nyomtak, mert azt Patakonn nyomták, bábagödríbe, az András Uram azí feleség adta nikem sok, kit kros gyömbir, kit kros borsir volta nekem sok, de már min el-típte, borsa takarni, segge törülni.

Én: Ennye menykő a' lelke olaszja hogyan piszkolja ez az ujj literaturát! egy kettő három, júj! éppen tíz, no halja kend, nem egy pipával, hanem minden vágott dohányom oda adom kendnek! lessz nekem ezért tíz szállá-

* Sátoralja-Ujhely.

som, tíz jó éttzakám a' mestereknél. Vivát, a' tövisekhez és virágokhoz bort Kellner! Vivát a fűszerszámos olasz! igyunk rá! vivát! Erre belép egy fáradt Deák a Vendég-házba. Ejnye ugymond be vígan vagynak az Urak! nó Márton hol jár kend itt? kérdi az olasztól, van é kendnél medve szar?

Olasz: Nints Uram, elfogyta minden, most menyom Olasz ország, majd hozom Katalinra sok minden. Köszönöm Uram a' pohár bort, a dohán. Isten áldjon meg Kentek!

(Ezzel el megye dolgára).

Én: Szegény olasz, be betsületes ember, meg ajándékozott Ötsém olly tíz Exemplárral hogy Kurvanyám bár, ha adnám tíz Leopoldus garasért! nézd!

Deák. (Olvassa:) *Tövisék és Virágok* sat. jaj halja Kegyelmed nállunk a Kutyát is ezzel hajigálják most a Mendikások, mikor fát lopnak.

Én: Hát hol lakik Kend Ötsém?

Deák: Patakonn. *Én*: Patakonn? Édes Patakonn! Kinek hívják Kendet?

Deák: Tóth Jánosnak. *Én*: Talám a Tóth János Fija?

Deák: Igenis az én, a' ki most K—i Prédikátor.

Én: Jaj Kintsem Vámosi Tóth Jankóm! Kedves régi Compatiensem Fia! már örömet meghalok, mert a' Fia-dat is láttam! Nem Ötsém hanem Fijam helyett való Fijam leszel; és le itatlak ma Deák! ha addig élsz is! Bort Kellner mind estig, hanem hogy az időt könnyebben töltsük, hajtsunk össze egy Exemplárt, nem sok ez: olvassuk el.

Deák: Nem bánom, de nem fogjuk mi ezt érteni, még Patakonn sem értik ezt mindenütt, pedig tsak oda közelebb van Széphalom, mint ide.

Én: Kurvanyád fijam, ha nem értem magyarázd meg,

a mit te sem értesz ilyünk rá; tudod-é? jó lesz így, úgy-e bizony.

Deák: Jó jó én nem bánom csak meg ne ártson és győzzön futkosni a Kellner. Ezen beszéd közt összeve hajtunk egy Exemplárt, hát minden tőköstől mokóستól csak negyedfél árkus! ej Fráter mondom a Deáknak, be rövid szar kis könyv ez! az eb tsinálta tsakugyan nem sokkal ér többet egy pipa dohánynál, pedig kettő is jutott az olasz-nak egyért.

Deák: Ha rövid is tsak szép legyen? annál kevesebbé tsalódunk meg az olvasásába; e felől ugyan azt irták az Ausztriai Annalisokbann: is wenig, aber gediegenes gold.

Én: Mit tesz az? hé! Czigányul van é vagy Rátzul?

Deák: Ez németül van, azt teszi, hogy ha kevés is, de tsupa tiszta arany!

Én: Ejnye ebatta Németje be meg ditsérte, ha mégis tsupa bankó czédulának mondta volna! de hogy tudja ő azt? hiszen tsak úgy ért ő a' magyar nyelvhez, mint az Aranyhoz vagy az ábécéhez.

Deák: Dehogy megkövetem kelmedet! a Bétsi tudós Német, kivált az Annalisták írójja Armbruster, azt hiszi, hogy a' mit az Magyar kivált egynehány szarik is, mind az Arany tsak sárga legyen, egye meg! de hiszen majd meglássuk!

Én: Hogy hívják azt a németet? hogy!

Deák: Armbruster!

Én: Áron puzder! be fura neve van, hogy a kutya egye meg alig látom kimondani! Áron puzder! no olvas-suk hát. Tövisék és virágok! Werke des ge—is—tes, ezt már nem értem! ez megint Czigányul van ugyé? hát te érted-é vagy tsak ilyünk rá?

Deák: Még ezt értem, mert ez németül van, majd ihatunk alább a hol magyarul van, de maga sem értette

mit írt! Itt ezzel az olvasóira szélez a Krajnyai Tótokra kiknek csak dehetz kell és a' kiknek számokra csak kevés számu nyomtatványokkal akart kedveskedni, hogy valami módonn okos embernek kezébe ne kerüljön a munkájja. Majd alább a' versekbe is ki beszéli ezt a' ditséretes szándékát, de ez a' német mondás egyébaránt csak úgy tartozik ide, mint ez: procumbit humi bös.

Én: Hát az olvasóra szélez úgy-é? Göthe! Hát Göthe írta? ki az a Göthe?

Deák: Dehogy Göthe! Göthe csak ezt az egy sort írta, a többit pedig a Széphalmi nagy Kazintzi Ferentz!

Én: Lehetetlen! Kazintzi Ferentz! ez a' nagy Literátor? a kit gyászoltak a magyar Múzsák, és még furugjáikat is rekettye bokorba aggatták egy néhány Esztendeig míg a Budai és Kufsteini Várakba Consorsaival együtt a' tsintsért* zörgette s ezt a' nótát danolgatta. Hosszu az idő, rövid a lántz! innen is onnan is a Sántz.

Deák: Hagyon békét kegyelmed! Soha sem volt K. F. inkább otthon, mint akkor! bár most is ott volna! legalább volna neki mit enni! nem morgana annyi betsületes emberre, mint a veszett kutya.

Én: Hát kit mivel bántott?

Deák: Meg marta ez mint a veszni tért eb vagy légy, mind azt valaki okosann írni vagy gondolkodni mer, ha csak az ő füstös bálványképét nem imádja, megmarta a' Debretzenieket, meg a Patakiakat, meg a Dunánn innen, Dunán túl, Tiszánn innen, Tiszán túl valókat! meg az élőket, meg a holtakat, és ettől nints bátorságba senki, ha magyarul ír, kivált verseket! mert ez időről időre magához hasonlókat keres, kivált Ifjak között, kik neki hizelkedjenek 's ő meg azokat bolondittsa, de majd ezekkel is

* csincsér tájszó, a. m. békó, bilines.

úgy bánik mint Csokonaival, kit már széltibe motskol és motskoltat, pedig míg élt még ő szélesítette legjobban; és mint Pétselivel, kinek a' seggit is nyalta míg élt, már a' tövissekbenn a Füzfa Poéták közzé teszi. Hanem úgy látszik hogy tartóssabb szövetséget vetett egynehány Pápista és olasz Magyarokkal s némely taknyos Pesti fitzkokkal, kiknek többet tudni vagy írni nem szabad mint ő rendeli, ezekkel öszve vetette a' Farát, mint a koszos lovak, rágják egymást, a' hol viszket, azok ötet, ez meg azokat ditséri. De czine mintye! Napot lemenve! Mi is feltettük egynehányan Patakonn, hogy tsak düljön ki, majd állitunk a' számára egy *Emléket* mint ő akart Csokonainak és a Zemplin elesett Insurgenseknek. Ez az emlék pedig fog készülni Szép Kies helyen az ország út mellett, tudja é kigyelmed hol volt a' Sorompó?

Én: Hogyne tudnám? eleget füsülködtünk alatta az Atyáddal, Szolgabíró korunkba.

Deák: 'S tehát itt fog készülni csupa Szar oszlopból, mellyet hogy az idő foga se emészthessen meg, Fundá-tziót és elfogyhatatlan társaságot állitunk fel, mellynek kötelessége lesz ezt minden reggel friss lencse positiókkal meg támogatni. Ennek a tetejében fog megerősíteni K. F. Urnak jól eltalált mejj képe ad vivum! azon kegyes Ketske szakállal, a' mellyben meg szokott jelenni a törvényszék előtt míg Criminális pere le nem fojt, ezen körül írással:

Ez amaz ditső Széphalmi Vintze! alias K. F. egynehány nyomorék gyermekeknek de még több gyáva darab írásoknak koholójja. Hazájjának Királynának és minden nálánál okosabbaknak is megesküdt ellensége, a' tudósok martzongójja, az ötet imádó vagy félénk elmék bolonditójja! requiescat in pice, te pedig jámbor utazó! ki hazádat, Királyodat betsületedet és a tudományokat szereted, oldj gatyát

és az ő originalis Satyrus képét bőséges sós nedvekkal lótsold le.

Én : Hó ! Hó ! Frater, már az igen is volna, sok elmarad még abból, hátha még addig eszére tér.

Deák : Bár ugy volna, de a melly tököst Novemberbe is éretlenül tsíp meg a' dér, nem érik a' meg soha !

Én : Hum ! No de hiszen olvassuk mégis ! talán okos dolgok lesznek abba a' szép typusba. Ezzel olvasom a Laistromát végig. Ugyan fiam ! ti hát már ezt könyv nélkül is tudjátok, ugyan mond meg a' priori a' 13 közzül mellyik a legszebbik a' mellyiket igazán virágnak lehetne mondani ?

Deák : Azt tsakugyan nem tudtuk meg, de tán hamar is volna meghatározni, mert azt mondják, hogy hiba esett a typusba mindjárt az első laponn, a betűszedő szokása szerént ittaska lévén kihagyta ezt a két szót 1-ő Darab. Itt hát tsak a' *töviseket* találjuk, majd a' *virágok* a' 2-ik darabbann lesznek.

Én : Már az más, ez tsakugyan nem kis hiba, no tsak olvassuk sorba. Herculeshez. Te bajnok Isten ! mitsoda beszéd ez Frater.

Deák : Nem tudja Kegyelmed, hogy K. Urnak nints se vallása se Istene és hogy olyan a' Jehova vagy Szent Háromság néki tsak, mint a' Bajnok Isten, vagy akarmi és éppenn tsak ez jutott eszébe hogy Herkuleshez fohász kodjon.

Én : Hallottam biz ezt még 1785-be mikor a' Norma hajduja * volt, hogy már akkor megtagadta a' vallást, mert midőnn arra kérnék Patakonn a' Superintendentialis gyűlésbe hogy ne sűrgesse olly dühösen azt a veszedelmes

* Kazinczy 1786—1791-ig a nemzeti iskolák felügyelője volt a kassai kerületben; ezért nevezi a Norma hajdujának.

Normát, Lelki esmérete és vallása ellen azt felelte, ej! mit tesz a' betsületes embernek mai időbenn a' *vallás*!! de bezzeg felzudult a papság és a' Patronátus, zörgettek a' vaskok és ezenn szókkal, mit keres itt a' kinek nints vallása, és a' kis piszkosnak szökve kellett az asztal alá bujni. De hát mire megyen ez az egész vers?

Deák: Még eddig tsak arra tudjuk minden Hermeneutikánk és tapasztalásunk segedelmével magyarázni, hogy még a' Martinovittsal való öszve esküvése előtt építetett egy Kastélyt az országút mellett Ulyhelyen fellyül, ezt Széphalomnak nevezte, ez még be sints vakolva, hanem már a fedele is hull, és körös körül pusztul, itt egynehány dög marhát koplaltat az ebédli szobábann, 's annak a' ganéjját maga szokta Herkulesként az Embertse kihányni az ablakonn, és nem szégyenli, mert Herkules sem szégyenlette.

Én: Ejnye veszett a' lelke olassza! hát azért mondta az elébb, hogy «Széna szalma eszik ott az Uraság és ablakonn hányik ki Kastélból magok szar sat.

Ez most pro Specimine elég legyen, folytatása következik.

Utol Írás. Ki legyenek? a ki ezt írtam, hijába töröd rajta szigoru fejedet, a' Klávisát tsakugyan a kezedbe adom.

Ez az, *Én* quondam 1777 és 78-ba Pataki Deák valék, és éldegéltem kedvemre, a mindennapi czipónn, lentsénn és a' berki kökényenn, de tovább nem szenvedhetvén azon égrekiáltó Istentelenséget, hogy liberális Anyátok valahánszor meglátogatott benneteket, pedig ez megesett minden hétenn, mihelyt otthon vagy a' tzipójjá elfogyott vagy — — — — — mindannyiszor Szekérre rakta a' szegény Deákság eleségét, mellyet szolgáltak néki bizonyos akkori Seniorok. Azonn futó gyönyörüséért hogy

elbujdostam Debretzenbe, és nem sok idő alatt annyira mentem, hogy utóbb is belöllem nem egyéb leve egy betsületes peregrinusnál, ki is lakom Fehér, Győr, Tolna, Baranya, Somogy, Szala, Veszprém, Komárom és Esztergom Vármegyékbe, élődöm az igaz Kálomista Papok és Mesterek grátziájjaikból.

A' nevem akárki. Szaros a' seggem vakard ki.

N. B. Ezenn Levélnek originálját keresd Széphalmonn a' Nagy Mesternél, mássait pedig Patakonn annak Könyvei között a' Bibliothecába, Debretzenbe Fő-Tiszt. Benedek Mihály Urnál, Pestenn Szemere Palkó és Vitkovits Uraknál, egyébütt is a' hol találhatod. m. pr.

TARTALOM.

Előszó	Lap 3
Bevezetés	5

Mondolat.

Édes angyalném!	33
Vezérszó	39
Szép nyelvbővítés	47
Mondolat	48
Hiresztelés	59
Szótár	61
Függelék	92

★

Jegyzetek	95
Láczai gúnyirata Kazinczy ellen	98

★

Az eredeti címkép és címlap hasonmásai	28, 29
--	--------

